

Analiza javnih politika o ekološkoj
proizvodnji iz perspektive ekoloških
proizvođača

Sunčana Pešak i Zlatko Dudaš

Uvod

Cilj istraživanja bio je dati doprinos procesu kreiranja Strateškog plana ZPP-a 2023-2027. i Nacionalnog akcijskog plana razvoja ekološke proizvodnje 2023-2030. kroz prikazivanje ova dva strateška dokumenta iz perspektive ekoloških proizvođača. Tijekom procesa izrade Akcijskog plana razvoja ekološke proizvodnje 2023-2030. provedena su detaljna istraživanja sa širokim brojem dionika od proizvođača do potrošača ekoloških proizvoda, predstavnika posrednika na tržištu i ustanova koje bi ih trebale podupirati.

No korištena je metoda kvalitativnih analiza kroz anketne upitnike koja je dala širok pregled i mjerljive statističke vrijednosti ali nedostatak takve metode je što nije moguće dublje istražiti kakve se konkretno situacije događaju na terenu kako bi se problemi lakše riješili. Fokus grupe trebale su dati više prostora za dijalog ali većina proizvođača zazire od otvorenog istupanja u javnosti, a s obzirom da se radilo o online događanjima, mnogima je i to bilo prepreka za aktivnije uključivanje.

Jedno od pitanja obrađenih anketnim upitnikom bilo je primjerice o prosječnim godišnjim prihodima ekoloških proizvođača. Rezultati su pokazali da 63 % ekoloških proizvođača ima godišnji prihod manje od 30.000 kn, a idućih 16 % između 31.000 i 60.000 kn. To bi značilo da većina gospodarstava mjesečno zaradi oko 2.500 kn što nije ni minimalni dohodak od kojeg bi se moglo živjeti, a oni malo uspješniji do 5.000 kn što je također manje od prosječne plaće u ostalim djelatnostima. Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća po zaposlenome u pravnim osobama Republike Hrvatske za 2021. iznosila je 7.129 kuna.¹

Prilikom trajanja fokus grupe izrađivač je izrazio sumnju da su proizvođači bili iskreni te se preko toga prešlo kao preko nečeg relativno nevažnog. U praksi većina ekoloških proizvođača izražava kako ne mogu živjeti isključivo od ekološke proizvodnje i potreban je još jedan dohodak obitelji kako bi preživjeli. No od proizvođača se očekuje ne samo da prežive nego i da predfinanciraju projekate unutar Mjera ruralnog razvoja ako žele razvijati proizvodnju. Za nas je to jedan alarmantan podatak jer da bi sustav ekološke proizvodnje i prehrane bilo održiv treba pored ekološkog zadovoljiti i financijski i ljudski aspekt. Nastojali smo istražiti zbog čega je to tako i koje mjere bi bile najučinkovitije u podizanju dohotka ekoloških proizvođača.

Drugo važno pitanje anketnog upitnika koje je poslužilo kao motivacija provođenju kvalitativnog istraživanja bilo je vezano za administrativne prepreke. Iako je u anketnom istraživanju većina od 745 ispitanika izjavila da nisu imali administrativne poteškoće, ukupno 1726 odgovora upućivalo je na razne situacije koje nisu detaljno razrađene. S obzirom da se paralelno sa procesom donošenja dva strateška dokumenta odvija i izmjena Pravilnika o kontrolnom sustavu ekološke poljoprivrede, smatrali smo nužnim detaljnije istražiti s kakvim se točno administrativnim problemima proizvođači susreću kako bi mogli predložiti rješenja.

Istraživanje kvalitativnom metodom kroz polustrukturirane intervjuje štiti identitet ispitanika i daje prostora da se kroz otvorena pitanja iznesu konkretne situacije koje istraživač nije mogao predvidjeti. U početnoj fazi provedena su četiri preliminarna intervjuja u živo, a tematika je raspravljana i na sjednici Skupštine Hrvatskog saveza udruga ekoloških proizvođača. Rezultati su transkribirani i na temelju izjava ispitanika, formiran je upitnik po kojem je telefonski provedeno ostalih 16 intervjuja. Transkripti su analizirani kodnom shemom kako bi bile izdvojene glavne stavke i izvedeni zaključci kao preporuke donosiocima odluka na koji način poticati razvoj ekološke

---

¹ Podatak Državnog zavoda za statistiku: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_02_23_295.html

proizvodnje u idućem programskom razdoblju. Preliminarni rezultati su predstavljeni predstavnicima Ministarstva poljoprivrede kao dio zagovaračkog procesa.

Opis uzorka

Uzorak u ovom istraživanju bio je namjeran, a činili su ga članovi Hrvatskog saveza udruga ekoloških proizvođača koji su se odazvali pozivu preko zajedničke mailing liste i direktnim kontaktom sa predstavnicima svoje udruge u Savezu. Dodatno u suradnji s udrugom Biovrt – u skladu s prirodom provedeno je istraživanje na društvenim mrežama gdje su sudionici mogli upisati svoje komentare u online formu.

Ispitanicima je objašnjen cilj istraživanja te metoda rada i planirani način prezentacije rezultata djelatnicima Ministarstva poljoprivrede i javnosti tijekom zagovaračkog procesa. Intervjui su provedeni anonimno i označeni oznakama prema području gdje je smještena proizvodnja. U istraživanju su ravnopravno zastupljena oba spola i više dobnih skupina ispitanika.

Ispitanici dolaze iz različitih krajeva Hrvatske. Više intervjuja provedeno je na području otoka Brača i Međimurske županije jer na tom području djeluju aktivnije udruge čiji su se članovi rado odazvali. Većina proizvođača u eko nadzoru je duži period, od 6-20 i više godina tj. Od samih početaka eko proizvodnje u Hrvatskoj. Izuzetak su tri osobe koje se tek spremaju ući u eko nadzor i proširiti proizvodne kapacitete.

Osim certificiranih ekoloških proizvođača u istraživanju su sudjelovali i proizvođači koji proizvode prema ekološkim principima ali nisu ušli u eko nadzor. Planirano je bilo uključiti i proizvođače koji su odustali od ekološke proizvodnje no tri kontaktirana proizvođača odbila su razgovor iz emotivnih razloga.

Većina ispitanika ima raznoliku proizvodnju kako bi diversificirali prihode i osigurali određenu sigurnost u slučaju elementarnih nepogoda ili raznih drugih faktora rizika.

„Ono što su naši stari uvijek govorili da se sva jaja ne drže u istoj košari. Jer jedne godine ne će roditi masline ali će roditi trešnje. Zato su uvijek imali zalihe. Maslinovo ulje se nikad nije prodavalo do kraja, nikad. Poljoprivreda je vrlo osjetljiva branša. Možeš planirati i raditi sve najbolje ali uvijek ima nekih izvanjskih faktora o kojima ovisi.“

U istraživanju su sudjelovala gospodarstva različitih veličina od vrlo malih (0,3 ha) do većih (46 ha) i zastupljeno je više tipova biljne i stočarske proizvodnje te pčelarstva.

Tablica 1: Struktura ispitanika

Oznaka za potrebe istraživanja	Tip proizvodnje	Površine	Iskustvo u ekološkoj poljoprivredi
Splitsko-dalmatinska županija 1	maslinovo ulje	3,4 ha, oko 700 maslina	Oko 20 godina
Splitsko-dalmatinska županija 2	masline i maslinovo ulje	9,3 ha, 2400 maslina	Više od 11 godina
Splitsko-dalmatinska županija 3	maslinovo ulje, i sve druge voćke, povrće, trajnice, ljekovito bilje	1,8 ha, 500 maslina	8
Splitsko-dalmatinska županija 4	masline, bajame, trešnje, smokve, ljekovito i aromatično bilje	1,7 ha	12
Splitsko-dalmatinska županija 5	Ljekovito i začinsko bilje	0,3 ha	Nije u sustavu nadzora
Bjelovarsko-bilogorska županija 1	voće i povrće	3,3 ha	13
Osječko-baranjska županija	voće i povrće		10
Sisačko-moslavačka županija 1	Kukuruz, svinje autohtone pasmine, sjemenarska proizvodnja, uzgoj lješnjaka		
Zagrebačka županija	Pčelarstvo	200 košnica	
Istarska županija 1	Povrće	2 ha	
Sisačko – moslavačka županija 2	Lješnjak, konoplja	Oko 3 ha	
Koprivničko-križevačka županija 1	ekološke žitarice, trešnje	15 ha	7
Koprivničko-križevačka županija 2	Povrće, jagode	6 ha	14
Međimurska županija 1	Voće, žitarice, povrće i prerada	1,62 ha	30
Međimurska županija 3	Žitarice i povrće	4,6 ha	
Međimurska županija 4	Povrće i voće	4 ha	Nije u sustavu nadzora
Sisačko – moslavačka županija 3	Jaja uz vlastitu proizvodnju žitarica	5 ha	6
Istarska županija 2	Žitarice, ovce, povrće	18 ha sa šumama ali u poticaju je oko 5,7 ha	
Istarska županija 3	Planira proizvodnju sjemena	0,5 ha	Nije u sustavu nadzora
Ličko-senjska županija	Žitarice, grahorice i povrće	46 ha, 32 ha oranica i 3ha voćnjaka	14
Bjelovarsko- bilogorska županija 2	Govedarstvo, žitarice, bobičasto voće	8 ha	19

Motivacija

Glavna motivacija ispitanika za bavljenje ekološkom proizvodnjom je ekološka osviještenost.

„A slušajte, kad bi mi vidili tu spaljenu zemlju, kad bi vidili da nema ptica, da je nestalo sve ono što smo prije imali, da ti zeca nemaš u prirodi, da nemaš života. Onda si vidi da to vodi u propast.“

Većina je krenula u ekološku proizvodnju radi potrebe uzgoja zdrave hrane za sebe i svoju obitelj pa su s vremenom proširili i komercijalizirali proizvodnju. Nezadovoljstvo ponudom hrane u trgovačkim lancima ili osobna negativna iskustva u konvencionalnoj proizvodnji naveli su ih da pokrenu drugačiju proizvodnju i ponude alternativu sustavu od kojeg se žele odmaknuti.

„...ja sam se bavio drugim stvarima da se mogu prebaciti u poljoprivredu. A prije sam radio u trgovačkom centru pa sam vidio koji je stav tih trgovačkih kuća da sve mora biti onak' lijepo, uniformno. Nitko nije vodio brigu o sortama, o ukusima, o zdravlju, kako je to uzgajano nego samo izgled. Bitno je da izgleda onako kao lijepi izlog. I onda je me to motiviralo da u stvari ostaviš nešto bolje iza sebe nego što si zatekao.“

„To je bilo... krastavci su bili. Konvencionalna poljoprivreda, zaštita i sve ono. Mi smo brali krastavce, a krastavci prve klase su imali možda 15-20% ovo je bilo sve druga i treća klasa, znači veliki krastavci. Ti si morao poštivati zakone oko te zaštite, tri dana karenca. Za tri dana krastavci su veliki. Drugi se toga nisu držali, oni su prskali i brali. Svi su imali manje više neku matematiku i računicu da ti to uspiješ proizvesti. To je bio početak i prvo ono što je nas odvratilo od te konvencionalne proizvodnje...“

Proizvođači koji sudjeluju u kratkim lancima opskrbe motivirani su direktnim odnosom s ljudima koje hrane pa im je, osim same proizvodnje važan i ljudski kontakt sa kupcima.

„Postoje ljudi koji žele te vaše proizvode ako vas nema, preskočite pa vas zovu, hoćete imat? I tako dalje. Uz biznis, uz novce i to su nekakve stvari koje pomažu ljudima, bar nama da se nastavimo baviti. Bar do neke mjere nam pomažu i bitni su nam. Ne želimo ljude razočarati koji cijene to što radimo. Ne želim ih razočarati sa odustajanjem.“

Niti jedan od ispitanika nije naveo poticaje u ekološkoj proizvodnji kao motivaciju. Cilj proizvođača je proizvesti proizvod i plasirati ga na tržištu.

„Ne možeš ti zamijeniti tržište. Ti možeš nešto sa subvencijama ovako i onako ali pitanje kako će to biti kanalizirano. Nema zamjene za tržište, nema zamjene za prodaju. Ne postoji zamjena za prodaju. Ako je prodaja problem, sve je problem. A u isto vrijeme tehnološki neke stvari nisu riješene. Dakle, ti ne znaš kaj sa... Puno više rada...“

Tržište, plasman i marketing

U podlozi Akcijskog plana izneseno je da prema podacima FIBL-a prihodi od maloprodaje ekoloških proizvoda u Hrvatskoj već duži niz godina stagniraju. Postoji mogućnost da statistički podatak nije realan radi načina na koji FIBL dolazi do podataka. No ostaje otvorena i mogućnost da je to stvarno tako. U svakom slučaju u marketing ekoloških proizvoda u Hrvatskoj se malo ulaže.

Više proizvođača navodi plasman kao jednu od glavnih prepreka u ekološkoj proizvodnji. Iako uglavnom uspijevaju plasirati svoje proizvode pitanje je gdje, kako, kome, po kojoj cijeni i uz kakve troškove. Većinu proizvođača muči nesigurnost, prepuštenost samima sebi i vlastitim sposobnostima snalaženja. Sigurnog, direktnog otkupa u ekološkoj proizvodnji gotovo i nema. Većih prerađivačkih kapaciteta nema dovoljno da bi potaknuli razvoj proizvodnje za sigurnog otkupljivača

„Sve mi se to čini kao vrzino kolo, ako nemaš kupaca, nemaš proizvodnju, ako nemaš proizvodnju onda nemaš ni kupce. Nemaš infrastrukturu. Očekivati da ćeš ti sa potporama dići varijantu ili si neznalica ili gle... nemaš dovoljno informacija. Znači ključ priče je u tome da ti prodaš proizvod. A ti imaš problema da prodaš proizvod, ti imaš problema oko otkupa proizvoda, ti imaš problem... ti si prisiljen raditi preradu, marketing, pakiranje, distribuciju i sve. Nema šanse. Ti kad uđeš u preradu to je tisuću drugih problema, tu su investicije. To je cijela nova jedna djelatnost. A čovjek bi htio da to proizvede i da proda s polja kao što i ovaj proda. Ja moram izgraditi silose, moram ovo, moram ono... to sve košta! Mene samo betonska ploča gdje bi stavio silos koštala 10.000 kn.“

Kod organizacije zelene javne nabave, proizvođači ističu nedostatne kapacitete.

„Ja sam imao problem... županija moja je otvorila neke maloprodaje. Znaš, oni će kao pomoći. Okupili nas - Naš cilj je da mi snabdjevamo bolnice i vrtiće. Alo! Pa kad zbrojiš cijelu županiju, sav krompir koji se proizvede bilo kako, nema veze konvencionalno, ekološki. Ti nemaš dosta za jednu školu opskrbljivati, a ne cijelu županiju. Šta oni pričaju gluposti. Onda sam ja ispao bijela vrana. Da bi nakon tri mjeseca oni shvatili, pa da, tako je to. Sad će oni ići drugim smjerom. Otvorit će oni pet maloprodaja na području županije gdje će županija unutar svojih prostora, oni će iz neke mjere platiti zaposlenike i sad će to tako raditi. Ja od toga nemam vajde. Sad čovjek uzme ekološki prodavati, a nema pojma. Čak nije ni trgovac. I ajde, ajde, moram ja staviti nešto. Laneno ulje stavim, tek toliko da nisam, znam ja da od toga nema vajde. Ali ajde. Oni zovu nakon osam mjeseci, njima je rok istekao, ni jedan komad nisu prodali. I ja velim - I? On bi to vratio. Dobro, nije problem. Ali bi on opet deset komada. Pa šta će ti deset komada, nisi ni jedno prodao! Nebuloze..“

Specijalizirane trgovine bile su presudne u uvođenju ekološke poljoprivrede u Hrvatsku no mnogi proizvođači i tu su imali loša iskustva i odustali pa je danas sve više ekoloških proizvoda u specijaliziranim dućanima iz uvoza.

„Bilo je par dućana koji su htjeli raditi pa sam shvatio da od prilike hoće raditi kao iz usluge da uđeš, daš potvrđnicu i onda oni kupuju negdje drugdje. U par dućana sam bio, žena mi je doslovno to i rekla. Onda nisam htio raditi s njima. A kakva su iskustva... isto kao i kad sam radio u trgovačkim centrima, to je ono... nema tu lojalnosti. Ti si tamo dok oni imaju koristi od

tebe. Nema onog odnosa, ja sam dobar tebi, ti si dobar meni. Oni nešto nađu jeftinije, odmah će otići. Kratki lanci su bolji. Recimo ova iz G.Č. jedne godine je dogovorila otkup mrkve s tri, četiri proizvođača. Između ostalog i mojom kolegicom. Ona je bila na razgovoru, posadila mrkvu i onda su posadili više od njih. I na kraju je uzela od drugih jer su oni imali najjeftiniju. A ovi drugi... Meni to ne treba. Ja sam najviše poludio i shvatio sam da tu nema kruha kad sam u početku još s jednim dućanom radio i dosta su naručivali. Ali sam shvatio onda jedne godine... dovezio sam papriku i onda te hvale joj, najbolja paprika na svijetu, kupci hvale i tako jedno par tjedana i odjednom narudžba i nema paprika. Šta je? Pa dala mi je ova neka tarara kunu jeftinije. Ok... dobro... toliko o tome.“

Većina ispitanika plasira svoje proizvode kroz kratke lance opskrbe i oni za njih imaju veliku važnost. Dio ispitanika prodaje proizvode poznanicima i prijateljima te širem krugu ljudi koje su upoznali kroz preporuke ili na sajmovima. Direktni plasman traži puno više angažmana ali s druge strane daje najbolju cijenu bez počeka plaćanja.

„Tu pričamo o živom novcu. Dođeš, zaradiš novce, ideš kući. Od prodaje na otkup ili bilo kakve maloprodajne lance, ipak je nekakav poček plaćanja tako da je... Svi znamo da režije ne čekaju i hrana mora biti na stolu, ne čeka niti ima poček plaćanja. Tako da u tom slučaju su kratki lanci iznimno važni. Ne samo meni nego svima nama i svatko tko god može od meni poznatih se trudi barem dio svog asortimana prodati kroz kratki lanac.“

Direktni kontakti stvaraju se i u grupama solidarne razmjene (GSR) i solidarnim eko grupama (SEG) i eko tržnicama (SET). One su osmišljene po načelima poljoprivrede uz potporu zajednice kao grupe proizvođača i potrošača u kojima svatko pronalazi svoj interes. Kupci imaju priliku ostvariti direktni kontakt, upoznati proizvođača, naučiti kako se hrana za njih proizvodi, ponekad posjetiti gospodarstvo i na taj način stječu povjerenje i razvijaju lojalnost. Proizvođaču to daje sigurnost i mogućnost planiranja proizvodnje, a značajno se smanjuje i otpad od hrane jer se isporuke dogovaraju unaprijed i planski. Smanjuju se troškovi prijevoza jer se dostave odvijaju redovito, najčešće jednom tjedno na dogovorenom mjestu. Solidarne eko grupe uglavnom su povezane sa solidarnim eko tržnicama kao legalnim i transparentnim mjestima dostave i razmjene.

Lojalnost kupaca ovdje je najveća, postoji mogućnost postupnog razvoja angažiranjem većeg broja ljudi i širenja proizvodnje ovisno o realnim potrebama. Međutim pandemija je ozbiljno ugrozila rad nekih grupa, primjerice u Osijeku. Ni u drugim gradovima uprave tržnica često nemaju sluha za organizaciju specijaliziranih eko tržnica.

„Eko tržnice više nema. Na žalost grad Čakovec nema za to nikakvog... Mi smo se prvi izborili kaj smo otvorili tu eko tržnicu, taj kutak. Ali to su zrušili, ide nova tržnica i tu apsolutno nemaju sluha. Tak da smo tamo na tablama, imamo zakupljenu tablu tak da smo med konvencionalnim.“

Tržnice i sajmovi omogućuju direktnu prodaju nepoznatim kupcima ali i upoznavanje i sklapanje poslovnih dogovora. Nedostatak sajмова u vrijeme pandemije COVID-19 mnogima je bio problem. Izrađivač stručne podloge izrade Nacionalnog akcijskog plana razvoja ekološke proizvodnje zaključio je:

„S obzirom da se pojavom pandemije COVID-19 većina prodaje ekoloških proizvoda obavlja putem interneta, takav kanal promocije i prodaje ekoloških proizvoda počeo je koristiti još veći broj proizvođača. Također, zbog izvanredne situacije je omogućen bolji plasman i dostava proizvoda u gradove i mjesta u Hrvatskoj koja su udaljenija od lokalnih ekoloških proizvođača. Na taj način se i Strategija „od polja do stola“ pretočila u stvarnu, svakodnevnu aktivnost.“

Internet trgovina donijela je niz prednosti ali i negativna iskustva koja je važno uočiti. Iako se otvorilo niz online kanala prodaje, za ekološke proizvođače to je donijelo još veću borbu sa sivim tržištem i nelojalnom konkurencijom. Iako Uredba o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda propisuje, kao i svi prijašnji zakoni, da se pojam „eko“, „bio“, „organski“ i svi slični nazivi smiju rabiti samo za certificirane ekološke proizvode, institucije nemaju adekvatne instrumente kojima bi spriječili prevare.

„...iz hobija pratim grupe na Facebooku raznih virtualnih tržnica koje su se izrodile iz COVID situacije. Primjetan je velik broj proizvođača koji lažno reklamiraju svoje proizvode kao ekološke i tu dolazi do velikih problema nama ekološkim proizvođačima jer se često radi ili o dampinškim cijenama ili bez obzira na cijenu čisto zavaravanje potrošača, što na kraju bukne. Dovodi u sumnju kad sa nama stupaju u kontakt. I tu sam neko vrijeme vodila on line bitke i komentirala ljudima kako je to protuzakonito i bla, bla, bla međutim to nije moj posao. Za to nemam vremena, nisam plaćena. Tako da je tu popriličan kaos nastao, posebno nakon COVID -a i za vrijeme COVID -a kad se većina trgovala preko interneta, sve je popustilo. Imaju priliku, puno njih je iskoristilo priliku da se lagano ubace u ekološki lag. Naravno bez pokrića jer su tu vidjeli svoju nišu kao rastuće tržište. I tu je trenutno baš primjetan veliki kaos. Ne znam za ostatak Hrvatske ali tu na području Splita kao također veliko tržište. Ne veliko u rangu Zagreba ali možemo reći drugo najveće i dolazi do baš... ne svađa ali dosta neugodnih situacija sa kupcima jer nas uspoređuju sa takvim samopozvanim ekološkim proizvođačima. I moramo se boriti sami za sebe umjesto da država na neki način zaštiti.“

Provođenje kontrola u nadležnosti je Državnog inspektorata no proizvođači vrlo rijetko prijavljuju nepravilnosti.

„Nisam prijavila. Jer realno nemam dokaze, a da bi imala dokaze moram potrošiti jako puno vremena i onda mi to sve skupa stvara čir na želucu, umori me. Čak nisam sigurna jel to pametno kao proizvođač ulaziti svojim imenom i prezimenom u bitke s nekim drugim. Jer to kao i u svakoj branši, kasnije podložno i osvetama i nekakvim negativnim tenzijama. Za sad nemam baš ni vremena ni živaca. Radije bi da se stvarno na tržištu nađe netko čiji je to posao, tko je plaćen, a ima ih i da se uvodi red. Jer to nije naš posao proizvođača da jedni druge cinkamo, to je ružno i mislim da ne bi tako stvar trebala biti posložena.“

Čak i na specijaliziranim ekološkim sajmovima sudjeluje niz proizvođača koji nemaju eko certifikate i ne postoji praksa provjere potvrdnica. Sve to dovodi kupce u zabludu i produbljuje nepovjerenje u eko certifikat. Negativna iskustva pojedini proizvođači imaju i sa specijaliziranim trgovinama, a sve to dovodi u pitanje smisao certifikacije jer proizvođaču ne jamči prednost na tržištu.

„Mene danas malo tko pita za taj certifikat. Oni koji pitaju jesu trgovine, u kojima smo isto prisutni tu i tamo. Ali te trgovine su prilično zeznute iz razloga jer one uzmu proizvode od nas s certifikatom pa onda 3-4 puta, vjerojatno na osnovu toga, ne znam kako oni to pokriju, uzmu

bez pa onda opet nas malo trebaju. Vidio sam da ne funkcioniraju oni na način da bi samo od nas kupovali, dakle samo certificirano. Meni ne smetaju ostali kolege koji su mi, ajmo reć', lojalna konkurencija nego me smeta i izgriza upravo nelojalna konkurencija, a tu su nam se ubacili razno razni, koji imaju samo kombije i nigdje ništa.“

Prepušteni sami sebi, proizvođači najčešće nemaju dovoljno vremena da se kvalitetno posvete marketingu, dizajnu proizvoda i edukaciji kupaca niti za to imaju potrebna znanja i resurse. Kao rezultat, u trgovini u prvi plan dolazi cijena proizvoda bez razumijevanja koja kvaliteta stoji iza toga.

„Prodajemo Mercedesa i Fiću pod imenom "auto" i ovaj košta neku cijenu, a ovaj košta dva puta više, a kupci ne znaju da je ovo Mercedes, a ovo Fićo.“

Ekološka poljoprivreda nije u dovoljnoj mjeri prisutna niti u stručnim emisijama kao ni časopisima. Osim što se time propušta mogućnost edukacije i širenja novih saznanja o ekološkoj proizvodnji i ovdje se na neki način marginalizira.

„Još jedna stvar koju mislim istaknut, nema te reklame, nema propagande, nema isticanja vrijednosti te razlike između konvencionalnog i ekološkog proizvoda. Evo, pogledajte tu emisiju za poljoprivredu. Toliko se malo govori općenito o ulju i o maslinarstvu. A o ekološkom, nikada ni jedno slovo.“

Tržište ekoloških poljoprivrede koncentrirano je oko većih centara. Proizvođači najviše spominju Zagreb, Split i Pulu. Poskupljenjem goriva sve više su vidljive razlike među proizvođačima prema udaljenosti gospodarstva od tih centara.

„Hrvatska je specifična po svojim regijama i vrlo je različit tip i mogućnosti proizvodnje, skoro pa od županije do županije. Tako da je dosta teško unificirano strategiju napraviti jer nismo svi u istom položaju ni proizvodno ni tržišno. Tako da je možda moglo se uključiti, ne znam, određene razrede, određene nekakve razlike koje postoje. Netko u blizini Zagreba ima tržište na dlanu, tipa Lika nema, čak ni Slavonija više nema. Tako da je bilo moguće bar malo potpomoć na taj način ili prebaciti na lokalna tijela i županije da se određenim županijama malo više otvore ruke, da se malo više pogura ekološke proizvođače. Jer zaista nekome u blizini velikog tržišta su bliži i sajmovi i sve, a jednaki principi kod sufinanciranja sudjelovanja na sajmovima i sve. To su sad neke moje želje i snovi za koje ne znam uopće jesu li pravno mogući. Da se lokalno, posebno tim našim udaljenijim proizvođačima možda kapne koja kuna više za pomoć pristupu tržištu. Sad to možda ružno zvuči da bi nekog možda diskriminirala, ali to zaista nije tako. Jer ako je nekome trošak sudjelovanja na sajmu 100 kn goriva, a nekome 1000 kn zaista nismo u istom položaju.“

Financijska isplativost, dohodak proizvođača i prepreke ekološkoj proizvodnji

Na pitanje je li ekološka proizvodnja isplativa, niti jedan od ispitanika nije dao jednoznačni potvrdni odgovor no većina ispitanika izjavila je da ne može živjeti isključivo od ekološke proizvodnje. Većina proizvođača zaposlena je u drugim sektorima ili barem jedan član kućanstva radi nešto drugo i uglavnom su preopterećeni poslom. Tek uz velika ulaganja u mehanizaciju i preradu moguće je osigurati prihod dovoljan za vrlo skroman život.

„Kad sam ja... ja sam do sad u ovaj svoj rad uložio 100 hiljada eura, moje love. I da sam stavio u banku, imao bi neku kamatu. Proizvodim... da nemam preradu..., na nekoj minus, na nekoj malo, lagano plus... tu sam negdje oko nule finansijski. Znači ne bi mogao od toga živjeti da nije prerade. I da nije distribucije. Da nemam te tri marže, proizvođačku i prerađivačku i distributivnu. To je ovaj kratki lanac. I to je način da sa 6ha ja mogu nekako živjeti. Doduše, moji zahtjevi su skromni.“

Razlozi tome su brojni no proizvođači rjeđe spominju nedostatke u samoj proizvodnji. Velik dio uzroka problema vide u nedostatku organizacije sustava i sustavne podrške ekološkoj proizvodnji. Svaki proizvođač prepušten je sam sebi i u stjecanju potrebnog znanja i kasnijoj prodaji i marketingu proizvoda. Sam se mora snaći u organizaciji nabavke repromaterijala koja je kompliciranija. Sam mora podnijeti sva ulaganja u opremu i strojeve jer nedostaje uslužne podrške. U konačnici zakonski okviri nameću niz prepreka i konstantno se mijenjaju, a nizom administrativnih pogrešaka mnogi ostaju bez sredstava na koja imaju pravo.

Zakonske prepreke, prevelika birokratiziranost i administrativne greške

- Preopterećeni radnim obvezama, proizvođači često nemaju vremena pratiti izmjene zakona i propisa niti kod njihovog donošenja niti kad treba primijeniti donesene izmjene. Sam Zakon o poljoprivredi u Hrvatskoj se mijenja svake do svake dvije godine. Udruge proizvođača nemaju mogućnost prijave na natječaj i osiguravanje sredstava za provođenje specifičnih aktivnosti informiranja svojih članova niti podrške u zagovaranju jer Ministarstvo poljoprivrede ne objavljuje takve natječaje, a druga tijela tretiraju ih kao strukovne organizacije koje nisu prihvatljivi korisnici.

Zakonodavstvo i Zajednička poljoprivredna politika Europske unije vrlo je kompleksna i poljoprivrednici teško prate sve zakonodavne okvire kojih bi se trebali pridržavati. Udruge također nemaju sredstva za rad niti odgovarajuće kapacitete za praćenje donošenja odluka na europskoj razini.

- Prevelika birokratiziranost također je problem koji navodi više ispitanika.

„Birokracija je problem. To je najveća prepreka, nedorečenost zakona, pravila, pravilnika. More propisa. Previše birokracije, sve brojimo.“

Svako poljoprivredno gospodarstvo ovisno o vrsti poljoprivredne proizvodnje kojom se bavi, dužno je voditi određenu propisanu evidenciju. U poljoprivrednoj proizvodnji poljoprivrednici su dužni u skladu sa Pravilnikom o provedbi izravne potpore poljoprivredi i IAKS mjerama ruralnog razvoja voditi sljedeće evidencije.

1. Evidencija o provedbi mjere 11.1 odnosno 11.2. (popis Arkod parcela i uzgajanih kultura, evidencija o obaveznoj izobrazbi, evidencija svake primjene gnojiva, evidencija svake uporabe sredstava za zaštitu bilja, evidencija provedbe svake agrotehničke mjere, evidencija o uvjetnim grlima vezano za trajne travnjake i pašnjake)
2. Evidencija o provedbi mjere 10. ako ih gospodarstvo koristi
4. Evidencija o provedbi mjere 14 (za stočare).
3. Evidencija potrošnje sredstava za zaštitu bilja.
4. Evidencija prodaje poljoprivrednih proizvoda.
5. Evidencija prometa stoke na gospodarstvu (ukoliko gospodarstvo drži stoku).
6. Kemijska analiza tla (za sve državno poljoprivredno zemljište i sve ARKOD parcele veće od 1 ha, kemijska analiza plodnosti tla vrši se svake 4. godine)

Evidencije su koncipirane na način da ih poljoprivrednici praktički moraju pisati svaki dan uz detaljno praćenje i vaganje svega što ulazi i izlazi sa gospodarstva. Kako je uvodno spomenuto, gospodarstva uglavnom nastoje diversificirati proizvodnju da bi preživjela, a što je gospodarstvo raznolikije, to je više različitih evidencija. Proizvođači ne mogu na jednom mjestu dobiti informacije o svim propisima koje su dužni ispoštovati i svim evidencijama koje trebaju voditi.

„Da, mislim da je komplicirana cijela ta priča i mislim da proizvođači ne mogu informacije dobiti na jednom mjestu. Od Savjetodavne službe mogu dobiti dio koji se tiče proizvodnje eventualno. Od knjigovođe mogu onaj dio koji se eventualno odnosi na poreznu upravu. Što se tiče samih potpora, možda u Agenciji za plaćanja. Ali ni na jednom od tih mjesta ne postoji slika koja je uvezana. Dobit ćete parcijalnu informaciju, a vi bi trebali znati sve. Tako da u stvari, dosta je zahtjevno i mislim da to ljudima predstavlja problem.“

U nedostatku vremena za redovito vođenje ovih evidencija poljoprivrednici ih pišu uoči najavljenih kontrole, te pri tome uglavnom izmišljaju podatke kako bi zadovoljili formu. Jedan dio poljoprivrednika u nemogućnosti ispunjavanja ovih administrativnih uvjeta, prisiljeni su plaćati nekoga za pisanje evidencija samo da bi se zadovoljila forma. Nastavno na navedeno vidljivo je da se nameće potreba smanjenja i pojednostavljenja administriranja u poljoprivredi.

„... ušao sam nekako u ritam ali opet, strahovito puno vremena gubiš na to, na papirologiju. Evo ja sam jučer proveo barem jedno 5-6 h, ono, imao sam nadzor i onda sam još morao praviti... još neke dodatne stvari poslati. Meni je trebalo dobrih 6 sati sada i trebalo mi je dobrih

3-4 sata prije nadzora što sam morao sjediti za kompjuterom. Znači ne na polju nego za kompjuterom. Zahtjev ovaj, zahtjev onaj, papiri za ovo sjeme, papiri za ono sjeme, plan ovoga, plan onoga, količine... planirane količine, koliko sam stvarno ubrao... ono... zaliha sjemena, zaliha ovoga, zaliha onoga... Jako puno gubiš vremena na to.“

- U konačnici, usprkos svim evidencijama i dalje se događaju nepravilnosti o kojima poljoprivrednici saznaju iz medija što stvara veliku ogorčenost i nepovjerenje. Kad se u nekom sektoru utvrdi previše nepravilnost onda se svima proporcionalno smanjuje iznos potpora čak i ako pošteno rade kao na primjer 2021. u sektoru ekološke proizvodnje oraha.

„Ali ve dok ja vidim, svi imaju nove priključke, nove traktore, nove... samo oni normalni koji normalno funkcioniraju, to ne. Žalosna sam kaj se to tak događa. Ne bi se smela žalostiti, obrnuti se k sebi i došlo bu do toga kaj bumo svaki sam za sebe ostajali jer ovo.. nema smisla. Ja sam razočarana.“

- Više proizvođača požalilo se na nepravilnosti u radu Agencije za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju prilikom provođenja stručnih kontrola i provedbe projekata. Administrativne greške koje se događaju u pravilu su ljudski faktor no u više slučajeva ozbiljno zakidaju proizvođače. Čak i kad se utvrdi greška, proizvođaču to nije nadoknađeno.

Jedan od takvih primjera su greške na elektronskim iskaznicama poljoprivrednika pomoću kojih ostvaruju pravo na plavi dizel. Ako je kartica neispravna i proizvođač o tome obavijesti Agenciju, potrebno je nekoliko mjeseci dok greška bude uklonjena i proizvođač dobije najprije zamjensku potvrdu, a zatim novu karticu. U tom periodu ne može ostvariti svoje pravo i preuzeti plavi dizel. Ako se greška desila u drugoj polovini godine i problem do kraja godine nije riješen, proizvođač gubi pravo za tu godinu bez nadoknade.

„Ja sam se obratila osobi koja mi je izdala karticu i ona mora problem riješiti. A to je bila voditeljica Agencije za plaćanje. Ona je trebala problem riješiti. Ona je meni dala dva, tri broja u Zagrebu, Ministarstva, ovoga, onoga, ko budala... ja sam si pisala - broj tej i tej, rekel mi je to i to. I svaki te otfikari, svaki te doslovno otfikari. Ponovno sam se njoj obratila. Čuj, meni je dosta, ja zovem, ne znam već kolko vur i budalu z mene delajui, nišći mi ni dal odgovora kaj je z mojom karticom i kaj moram napraviti. Izvoliš to riješiti. Onda je vidla da sam poludila i daj, donesite ve to k meni. Dobro. Ustanovilo se odma, dok sam ja njoj tu karticu donesla, zvala me za par minuta da u biti kartica ne dobra, nekaj su zeznuli. Da li namjerno ili ne namjerno ali čula sam kasnije da navodno masovno su kartice ne štimale. Imam sumnju, vidim kaj se sve z naftom događa. Ja sam za prošlo leto naftu ne dobila, to je poanta svega. Kaj ve očem reći. Plavi dizel nisam niti kap za prošlu godinu dobila jer su mi onda, trebala sam ponovo prek aplikacije te, mobitel, tražiti novu karticu koja je stigla posle nove godine.“

Jedna proizvođačica požalila se kako je zbog administrativne greške izgubila pravo na mirovinu i račun joj je blokiran čime je ostala bez osnovnih sredstava za život. Druga je zbog administrativne greške morala platiti kaznu i izgubila je pravo na poticaj te godine. Proces dokazivanja takvih grešaka vrlo je dug i mukotrpan.

- Više proizvođača požalilo se da ih administrativni sustav blokira u održavanju raznolikosti imanja. Kod utvrđivanja izračuna potpore ne postoji kategorija mješovitih nasada. Dio nadzornih tijela i djelatnika Agencije pronalazi razna kreativna rješenja no to nije uvijek tako.

„Agencija za plaćanja ne pozna naše mješovite vrtove. To za njih ne dolazi u obzir. Oni tu brljave po tome i pitaju, a čega tu najviše ima. I onda ja kažem ne znam, ima tikava i kaže, dobro, pišemo tikve onda. I onda mi iziđe kontrola dubinska jeli i kaže, gledajte, vi ste u prekršaju, nemate vi tu samo tikve, vi imate tu i kukuruza, pa imate tu i krumpira, pa tamo imate... a to sve nije iste platežne kategorije u smislu poticaja. I onda mi uletimo u probleme kakve imamo samo zbog tog jer želimo raditi ispravno, želimo raditi mješovitu kulturu, biljne zajednice koje se uzajamno potpomažu, što smo i dužni raditi u ovom našem pravcu. Jer hoćemo raditi bez pesticida, bez svih ovih gluposti. Naslanjamo se na prirodne mehanizme obrane od štetnika i tako dalje.“

Mješoviti nasadi više kultura temelj su niza inovativnih pristupa u ekološkoj poljoprivredi kojima se nastoji dati odgovor na krizu klimatskih promjena i gubitka bioraznolikosti. Šumski vrt primjerice oponaša šumski ekosustav pa je sadnja slojevita. Unutar nasada voćaka paralelno se uzgaja bobičasto voće i zeljaste trajnice.

„Zapravo moja ideja je voćnjak, između voćnjaka bobičnjak i između bobičnjaka još ljekovito bilje i cvijeće. Znači bioraznolikost. I onda kak su mi rekli da mogu prijaviti je da potpuno samo jedan dio parcele posadim samo voće, drugi dio parcele samo povrće, ljekovito i treći dio bobičasto. Mislim glupost. Znači inzistiranje na monokulturi. Mislim ono... ne... Tak da sam totalno odustala od te priče ekološkog jer nemrem nutra. Jedino kaj smo našli mogućnost prijave mješovitog voćnjaka kak konvencionalna poljoprivreda.“

U regenerativnoj poljoprivredi također su česti silvopastoralni sustavi koji su u Hrvatskoj potpuno zabranjeni.

„Zašto šuma ne bi bila u postotku? Jer nama je šuma u žici. Ovce tu jedu žir, su u hladu. Ni za boga ti šuma ne more uć u pašnjak. Pa nek ide 10% nek ide 20%. I tamo smo vodili kontrolu, isto nismo bili na... di je bila nekad livada. U papirima je livada ali je došlo drivo jer je tata kad je pa s kosilice više nitko ni kosija. Dok je kosija ručno je kosija, posli više nije jer se zvrnuja i je puštija... I ovce su u hladu tamo. Ali su u žici, to je u žici. Pa ća smo blesavi da ne bimo stavili žicu ako nisu ovce nutra. A čim su ovce nutra je pašnjak. I ako pričate o dobrobiti životinja, to je dobrobit životinja, da imaju hlada, da brste. E, ne može to biti tako, to nisu priznali.“

Proizvođači imaju problema čak i na krškim terenima gdje unutar maslinika i na kamenjarima skupljaju ljekovito bilje koje tamo prirodno raste. Uzgoj ljekovitog bilja promatran je na isti način kao i u kontinentalnom dijelu gdje je moguć njegov uzgoj na oranicama. Na krškim terenima dobra zemlja tradicionalno se čuva za druge kulture pa proizvođači ne vide smisao u primjeni istih pravila.

„Tipa seme komorača. Mi ga sakupljamo i imamo klijente za tako nešto, a ne možemo da registrujemo jer to nije dovoljno adekvatno prerađena zemlja po njihovim standardima, nije uzorano, nije posađeno, nije mladica godinu dana stara i tako dalje. Imamo nekih 3000 m² dakle, mi smo očistili. Mi jesmo očistili da bi ostavili samo taj komorač koji tako pravilno raste

na našem terenu i potpuno je suludo vaditi sada nešto iz zemlje što je već tako izraslo i da bi posadili isto to. Ili sam trebala da slažem tamo i da kažem, ne, ne, ne, to smo mi posadili.“

- Posebni problemi prisutni su u peradarstvu. Iako je na razini Europske unije najzastupljenija grana ekološkog stočarstva upravo peradarska proizvodnja, u Hrvatskoj je ona na posljednjem mjestu po zastupljenosti. Pravilnikom o tržišnim standardima za jaja (NN 90/2021-1649), člankom 8, propisana su izuzeća kod stavljanja na tržište jaja iz objekata za primarnu proizvodnju. Direktno krajnjim kupcima dozvoljeno je prodati do 350 jaja dnevno. Za veće dnevne količine proizvođači se izjednačavaju s velikim industrijskim farmama i moraju zadovoljavati jednake uvjete opreme pakirnog centra i dnevne veterinarske kontrole te organiziranog odvoza uginulih životinja. Proizvodnja od 350 jaja dnevno ne osigurava proizvođaču dohodak od kojeg se može živjeti, a velika ulaganja onemogućavaju širenje kapaciteta. Proizvođači spominju i druge propise koji nisu usklađeni.

„Ne znam ja tu zakone po broju, nije mi to ni na kraj pameti niti gledat, a inspektori, njima je to najnormalnija stvar da se pozovu, kaže, imate vi to u Narodnim novinama od 2017. mislim... Ali recimo, jedan od naj, onako smješnijih stvari je ta da mi kao ekološki proizvođači moramo na svakih 10 kokica imati jednog pjevca. Znači to je zakon kad je ekološka proizvodnja u pitanju. Međutim ima jedan drugi zakon u Hrvatskoj koji kaže da oplođeno jaje ne može doći u trgovinu. I onda tu nema nekakvih rješenja i mi ovisimo o dobroj volji inspektora.“

Nedostatak uslužne podrške i radne snage generira ogromne troškove mehanizacije, preradbenih i skladišnih kapaciteta

Problem nedostatka rane snage vidljiv je u gotovo svim krajevima i većina proizvođača ističe taj problem. Mehanizacija u nekim stvarima može pomoći da se poslovi obave no to generira velike troškove. Ipak u nekim segmentima ljudski rad je nezamjenjiv.

„A što se tiče proizvodnih prepreka, to su nedostatak radne snage, sela su devastirana, nema tko raditi, ovi koji su htjeli i mogli raditi, odnosno ne mogli nego znali raditi, oni su prestari i bolesni i oni više ne mogu. To su te neke ženice koje smo znali zapošljavati, koje su dolazile nama raditi, više nemamo apsolutno nikoga. Ne može se doći do radne snage koja bi mogla obavljati poslove berbe, plijevljenja, kopanja, gdje je kad potrebno jer su potrebne takve intervencije u poljoprivredi, čak i u onoj ekološkoj, organskoj poljoprivredi koja je apsolutno mehanizirana, ovakvi su zahvati neophodni jer je vrijeme ćudljivo i događa se da se nešto ne može obaviti mehanizacijom nego treba prionuti ručnom radu. Čak i tamo gdje je sve savršeno dobro složeno. Bio sam u Njemačkoj na radu pa se sjećam kako je to bilo - sve postoji i sve se može, ali padnu kiše, blato je i može se ići jedino ručno čupati korov.“

Ekološkim poljoprivrednicima su kompliciraniji uobičajeni poljoprivredni poslovi poput nabavke svega što im je potrebno u proizvodnji. Gnojiva, zaštitna sredstva i sjeme za ekološku proizvodnju rijetko se mogu naći u poljoprivrednim ljekarnama i treba ih nabaviti u specijaliziranim trgovinama. Posebno je to teško poljoprivrednicima u prijelaznom razdoblju dok sami ne steknu praktična iskustva u odabiru proizvoda i organiziranju nabavke.

„I da, fali, dakle poljoprivredne ljekarne, odnosno trgovine za poljoprivredu nemaju taj dio za ekološku proizvodnju i to je ogroman problem. Mi se snalazimo na sve moguće načine, sjeme nabavljamo isto na sve moguće načine i jedan dio sjemena si sami radimo. To je dozvoljeno. Tako da u principu, problem je kod opskrbe, a problem je i kod plasmata.“

Degradiranjem poljoprivredne proizvodnje, posebno na malim gospodarstvima i života u ruralnim krajevima općenito, sve je teže na selu doći do usluga korištenja veće mehanizacije kao i pronalaženja radne snage. Ekološki poljoprivrednici to posebno osjećaju jer siju specifične usjeve i koriste specifične tehnike proizvodnje. Mehanizacija je skupa pa da bi gospodarstvo funkcioniralo potrebna su ogromna početna ulaganja.

„Kupio sam kombajn da si mogu pobrati heljdu jer sam je tri godine zaoravao. Vrijeme kad dolazi heljda oni svi beru kukuruz. Stave adaptere za kukuruz i više ti nitko neće pobrati ni heljdu ni žito. A vrijeme kad se žito bere, a ne kad heljda dozrije. Ja sam morao kupiti svoj kombajn. Mogao sam kupiti auto. Mogao sam investirati u... Da sam u konvencionalnoj meni ništa od toga ne treba. Ja pozovem mrcinu od kombajna, pozovem jednog proizvođača koji se bavi tovom junadi i ovaj dođe s dva šlepera koji stalno voze, pune se, voze. I ja drugi dan u džep 200 000kn. Sve strojeve koje trebam, svi susjedi, svi imaju. Sve imaju za kukuruz i taj dio priče. Nemaš nikakvih problema.“

Problem je posebno vidljiv u izoliranijim područjima.

„Za sad moramo imati još drugi prihod ali isključivo iz razloga jer su mi već nekoliko godina potrebne velike investicije u samu mehanizaciju jer nemamo od neki velik broj susjeda da bi se oformio neki prijateljski mehanizacijski krug.“

Proizvođači vide moguća rješenja kroz potpore privatnom poduzetništvu i udruživanju.

„Ključna priča je privatna inicijativa. Dakle, kad bi kupci željeli takav proizvod onda bi se neki proizvođači odlučili i sami investirati u takve pogone. Onda naravno, država bi trebala pomoći onima koji se odluče na takav poduzetnički poduhvat. I to je možda nekakav put. Bez kupaca, bez prerade, bez distribucije repromaterijala. Dakle, u privatnom, u poduzetničkom dijelu priče, njima treba pomoći da sve ovo oko same proizvodnje se dignu. Bitno je dići po meni, preradu, distribuciju ekoloških proizvoda. Da se stvore subjekti koji će osigurati repromaterijal za ekološku proizvodnju. To su sve stvari koje su preduvjeti razvoja ekološke proizvodnje.“

Nedostatak znanja i neadekvatna stručna pomoć

Više proizvođača naglašava kako su savjetodavne usluge koje su dostupne vrlo formalne i na teoretskoj razini. Informacije koje su im najznačajnije mogu dobiti jedino od drugih proizvođača koji se susreću s istim izazovima ili učiti na vlastitim greškama.

„Pa... recimo dostupnost informacija, znanje, edukacija. To je prepreka najveća zato što moraš sve učiti na svojoj koži i na greškama. Tek kad dođem kod nekog drugog na imanje, onda bi tamo najviše naučio.“

„Te savjetodavne službe su postale... oni nisu da izlaze na teren, da gledaju, da daju savjete. Oni su jadni zbunjeni na one obrasce, sjede u uredu. To su jedni obični činovnici, birokratski je to posao. Mi bi morali imati kao što smo nekada imali te poljoprivredne savjetnike koji su odlazili na teren, koji su se raspitivali. Ovu si maslinu obrezao loše, ti je moraš obrezat vako ili... uzimali su nam zemlju, nosili je na kontrolu. Nedostaje ti u zemljištu to... svega toga više nema. Ja ne znam zašto to.“

Nekoliko proizvođača navelo je da odlazi samo na obavezne edukacije no često ih se upućuje da informacije sami traže na web stranicama za što nemaju vremena.

„Ono što sam očekivao, što sam vidio vani npr. u Njemačkoj i vidimo sam to u nama susjednoj Sloveniji, tamo je savjetodavna služba na gospodarstvu vrlo često i oko svega upozorava proizvođače i usmjerava ih. To je ono što kod nas uopće ne postoji, kad se sjetim nisu htjeli s nama ni razgovarati o ekološkoj poljoprivredi, oni su to pro forme proveli. To je nešto u što oni nisu vjerovali od početka, ne znam kako je danas, a ni ne zanima me baš puno. Teško im je uopće da nas obavijeste o eventualnim predavanjima obaveznim na kojima trebamo prisustvovati, netko kaže neka si potražimo mi to na njihovim stranicama. A radi se o tome da smo mi prezaposleni jer nema radne snage i nema nam tko pomoć, vidjela si koliko uhvatimo vremena slobodnog. U tom slobodnom vremenu kad bi se trebao malo odmoriti, ja bi trebao tragati za neakvim informacijama i izdanjima koje tamo netko čuva je li ima ili nema. To je slika u Hrvatskoj.“

Pomoć Savjetodavne službe važna je u tumačenju propisa i determinaciji pojedinih biljnih bolesti i štetnika.

„A i Savjetodavna, ono kad dođe u kontrolu onda kaže, e sad ne možeš to tako, sad je zakon ovakav. Ti ne možeš to sve stići čitati.“

Ekološkim poljoprivrednicima posebno su važna znanstvena istraživanja i inovacije. No kod nas se ona rijetko provode, a informacije o tome ne dolaze do proizvođača.

„(A neka istraživanja u ekološkoj proizvodnji, da li to ikad dođe do tebe?) Ne. Ja sve što sam osobno ja... ima na stranicama, obično ovi američki instituti. Ja gledam te. Recimo Dreschflegel, oni imaju sve ovo ekološko. A na You Tube-u ima najviše ovih američkih sveučilišta, koleđa gdje učilište radi te pokuse i onda prezentiraju. Tu kod nas ništa ne znaš. Možeš naći, sad da upišeš u Google-u ne znam, ekološko istraživanje... da je to u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici ali ne možeš do tog dokumenta. To mi je isto bez veze. (A od Savjetodavne službe koliko dobiješ pomoći?) Dobijem ok. Savjetodavna je ok. Stvarno J. što radi, vrhunska žena. I ona je u biti zaštitarka. Ja njoj pošaljem sliku, ona meni, to i to i super.“

Jedan proizvođač požalio se na neadekvatnu stručnu podršku veterinarske struke u stočarskoj proizvodnji.

„Podliježemo onome što je donijela veterinarska struka. To je bilo svojedobno, evo da spomenem, cijepljenje kvrgavosti kože kod krava koje su proveli na malim gospodarstvima, a ja sam poslije saznao da na velikim farmama to nije provedeno. To se poslije saznalo, a proveli su to na takav način da poslije tog cijepjenja godinu dana nismo imali ni jednog jedinog teleta, samo pobačaji. To je bila za nas najteža godina jer uzgajaš krave, a imaš ih toliko da ih možeš slikati na livadi. Nemaš nijednog teleta, naravno da se onda ne doje ni krave jer krava da bi se krava dojila mora se oteliti pa imaš tele pa iza tog teleta kad ga odbiješ, dojiš. Nije bilo ni mlijeka ni telaca, imao sam samo gnoj. I on mi je dragocjen u organskoj poljoprivredi, ali bilo je to jedno teško razdoblje.“

Značajnu ulogu u edukacijskim aktivnostima, poticanju razmjene i suradnje među proizvođačima i širenju rezultata istraživanja na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, mogao bi imati civilni sektor. No to kod nas, na žalost nije prepoznato i rad civilnog društva u ruralnim krajevima općenito, pa tako i oko ekološke proizvodnje nema podršku u organiziranju i financiranju svojih aktivnosti.

Rast cijena i pad platežne moći

S obzirom na nešto veću cijenu ekoloških proizvoda, ekološki sektor je najranjiviji u situacijama inflacije kakvima svjedočimo. Poskupljenje goriva i razlike u standardu pojedinih krajeva Hrvatske naglašava nejednakost među proizvođačima u pogledu dostupnosti tržišta.

„Uzet ću primjer platežnu moć građana u Slavoniji. To je velika razlika Zagreba i mora, Istre. Osjeti se to. Platežna moć. Ovdje ljudi i kad dođu na tržnicu, to je mali broj ljudi koji kupuje i snabdjeva se na tržnici ekološki što jede. Većinom su to mame koje uzimaju za bebe. I onda ne će kupiti kilogram špinata, ona će uzeti 0,25. Pri uvođenju dohrane, većinom se tu mame javljaju, a ovo ostalo, platežna moć ne možemo računati.

S. kad ode za Pulu on šta ponese proda, vrati se prazan. Kad uzmeš troškove i sve, on je tu jabuku prodao po euro kilogram, a u stvari on tamo prodaje po 13, 15 recimo. Dok platiš putarinu, gorivo, sve ostalo, to ti je to. Sve je ove godine otišlo, sve je duplo skuplje. Ja gledam... dobro mi nemamo te neke vrste prihrane, umjetnih gnojiva. Ljudi koji... ali sjemena su isto otišla puno gore. Barem za 30, 40%.“

Klimatske promjene i nedostatak navodnjavanja

Rezultat klimatskih promjena je sve veća nepredvidivost vremenskih prilika koju proizvođači uvelike osjećaju. Dugoročnije planiranje gotovo je nemoguće i proizvođač mora biti spretno u reorganiziranju plodoreda kako bi se prilagodio situaciji. To dodatno otežava kako samu proizvodnju tako i vođenje administracije koja ne pokazuje nikakvu fleksibilnost. Nove metode zahtijevaju i drugačiju mehanizaciju i uvođenje novih praksi.

„Ono što sam nekada znao, danas više ne usudim se reći da znam uzgojiti jer se klima mijenja. Pokušavamo nešto, stare metode koje smo koristili više ne pale, i vidim da će trebati upotrebljavati neka sasvim druga znanja i njih imamo, ali nemamo mehanizaciju, znači trebati će uložiti novaca i truda u neke druge metode. Zemlja treba biti zastirana, treba se na nekim parcelama prionuti no-till metodi. Treba riješiti vodu i navodnjavanje, treba puno toga riješiti.“

Problem složene procedure dobivanja svih dozvola i cijena izrade elaborata o navodnjavanju za sve površine preko 1ha, prepreka su i u ekološkoj i konvencionalnoj proizvodnji. No sve češća razdoblja suše čine proizvodnju neisplativom.

„Ali prošle godine smo našli ljude, platili smo, ne znam koliko smo novaca dali, a na kraju od graha, mahuna, ništa nije bilo. To je bio kriminal. Dva puta je bila kopnja. Nadavali se novaca i novaca, a ono na kraju ništa. Nismo imali maltene ni za sjeme. Baš je za mahunarke godina bila grozna. A takva godina. Ne možeš plakat, druga godina će biti bolje.“

Nevrjeme i snažna tuča mogu ugroziti usjeve. Proizvođače se upućuje na osiguravanje usjeva no osiguravajuća društva rijetko kad imaju odgovarajuće programe, posebno za ekološke poljoprivrednike.

„Ove godine sam mislio osigurati ali baš sam se zeznuo što nisam od suše recimo. (Misliš da bi dobio nešto kroz to?) Ja vjerujem da bi. Čak sam i imao neku korespondenciju s Croatia osiguranjem. Oni su davali nekih 18 kn za kilu graha. Reko, gle cijena je puno, puno veća. Onda sam mu neke analize davao, koliko je tu ručnog rada i sve za ekološku. Oni još nemaju to kod sebe, ne znaju kako bi to osigurali. Kad se dogodi onda taj štetni slučaj, onda je to zeznuto. (Smatraju da je u ekološkoj više rizika ili?) Da, da više je rizika i cijena je drukčija i sve. Ove godine je grah obični 60-70 kn. Upravo zbog te suše.“

Problem vode na otocima značajno otežava proizvodnju ali i životne uvjete.

„Šta mi možemo ovdje razmišljati o nekoj sustavnoj proizvodnji, nemamo ni vodu ni tlo ni gnojiva. Mi nemamo vodu. Šta ćemo mi. Možemo do 27 kubika. Ja sam izgradila malo više, a pravim se da sam izgradila do 27 jer to je bez dozvole. Zakon nas ograničava iako nemamo priključak. Ajde probaj tražiti u vodovodu... Ako i dobiješ priključak, voda je strašno skupa. Na ovom popisu poljoprivrede kad je bilo to je bilo baš vrlo zanimljivo. Ljudi ne navodnjavaju, dođu računati ono 1000 kn za mjesec dana za povrća što ima malo za sebe. Kad je baš sušno lito.“

„Mi na primjer imamo tako neki šašavi propis da vi ne možete dobiti za poljoprivredno zemljište vodu ako ste 500 m udaljeni od zadnje građevne površine. To je vrlo komplicirano. Ne bi mogli zalijevati, to bi bilo preskupo, to se ne bi isplatilo. Ali treba vam voda za niz stvari. I onda mladi ljudi bi na tom radili OPGove koji bi i nudili svoje proizvode i prošli bi možda i u ugostiteljstvo preko ljeta ali bez vode... Danas ako vi nemate vode, ako nemate tamo sanitarni čvor...“

Velike probleme, ne samo u ekološkoj proizvodnji nego općenito u poljoprivredi pravi divljač. Od proizvođača se očekuje da ogradi usjeve no to je praktički nemoguće i predstavlja velika ulaganja.

„Ovo mi je sad na drugom dijelu onda bi morao baš zaštititi od divljači najviše. Srneća divljač i ono pojede grah... u bašti ti ga pojede, kamo li tamo gore.“

Nadzor proizvodnje

Provođenje eko nadzora većina proizvođača prihvaća s ciljem zaštite od nelojalne konkurencije. Većina ispitanika tvrdi da rijetko imaju problema s certifikacijskim tijelima.

„Pa nadzor koji meni dolazi je odličan. Oni su već dugo u tom poslu. Vjerojatno su po putu učili. U svakom slučaju poznaju temu jako dobro, paze na stvari na koje treba paziti. I dijelom funkcioniraju i sa nekim savjetima šta se ne smije, dakle informiraju nas, okupljaju nas i govore nam na šta trebamo obratiti pozornost. Ali u isto vrijeme kod samog nadzora, vrlo su... ne idu u susret... čuvaju ekološku proizvodnju. Mislim da je nadzor dobar.“

No više ispitanika požalilo se da je kontrola više usmjerena na administrativnu kontrolu, a ne na ono što se stvarno događa na polju, a nedostaje i kontrole na tržištu.

„Pa kako bi rekao... ekološki nadzor... ne bi to nazvao ekološki nadzor, to je onak čista administracija, birokracija. Iskreno, sad da čovjek hoće nešto muljat, mogao bi muljat i unatoč toj kontroli ti bi teoretski mogao... mogao bi prijaviti... uzet konvencionalno sjeme i reći da si koristio svoje sjeme... to je sad stvar savjesti hoćeš li to raditi. Kad bi htio, vjerojatno bi mogao. Sad valjda i nadzor ima nekakve svoje, svoja iskustva. Vjerojatno i oni znaju ocijeniti kakav je

netko poljoprivrednik kad imaju posla sa jako puno njih, onda vjerojatno može i procijeniti. Očekivao bi da više analiziraju, da se uzima više toga na analizu. I u dućanima i u poljoprivredi. A to se baš ne radi. Meni su od svih tih godina koliko radim, samo su mi jednom uzeli uzorak. Jednom su uzeli uzorak iz dućana moje mrkve.“

Isto tako kao problem navode različite kriterije nadzornih tijela.

„...prvi korak spoticanja je šta nemaju sve nadzorne stanice iste kriterije. I to je potpuno zbunjujuće. Kako da ti kažem. Nemaju... Svi nosimo istu markicu, a iza toga ne stoji ista vjerodostojnost.“

Raznolikost proizvodnje povećava opseg administracije i kontrola. U proizvodnji povrća to je posebno naglašeno jer se na istoj parceli godišnje izmjenjuje više kultura.

„Mi smo školski, imamo životinje, imamo ratarske, imamo povrće, školski. Zato bude cili dan tu kontrola. Ta mala je bila od 8 u jutro do 10 navečer. A pita nas, i na kilu nas pita. I na kraju godine izvještaj koliko je čega bilo. I ona u zapisniku isto procjenu piše. Koliko pomidori, koliko melancani, koliko salate, sve. Svaku posudu. Joooj koliko toga, 37 stranica zapisnika! 37 stranica. Ali ako je kontrolor normalan, to sve ni problem. Ali kad je... onda je to tlaka, tlaka, da se pitaš šta?! Ča je ovo? Ko da si neki kriminalac, tako se osjećaš. Ti si kriminalac najgore vrste, e sad ću te ja otkrit, sad ću te raskrinkat, ja sam zato došla.“

No osim eko nadzora proizvođače nadziru i druge inspekcije što povećava pritisak i mogućnost raznih administrativnih pogrešaka. Kontrolu subjekata u ekološkoj proizvodnji obavljaju sljedeće institucije i pravni subjekti sa javnim ovlastima:

1. Ovlaštena kontrolna tijela za kontrolu i certifikaciju ekološke proizvodnje.
2. Agencija za plaćanja u poljoprivredi ribarstvu i ruralnom razvoju
  - 2.1 Kontrola zadovoljavanja zakonskih i podzakonskih kriterija kojima se uređuju potpore u poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju.
  - 2.2 Kontrola (dva puta) po realiziranoj pojedinoj investicijskoj mjeri iz Programa ruralnog razvoja.
3. Kontrola poljoprivrednog inspektorata.

Osim ovih kontrola poljoprivrednike kontroliraju i ostale inspekcije ovisno o poslovanju poljoprivrednog gospodarstva (Carina, gospodarska inspekcija, inspekcija zaštite na radu idr).

Za svaku od navedenih kontrola, poljoprivrednik mora voditi i prilikom kontrole pokazati propisanu dokumentaciju. Sve to stvara stres i vremenski je zahtjevno.

„Moje imanje je jedne godine imalo 7 nadzora različitih. Pa mislim da to... kad god vam inspekcija dolazi, uvijek imate određen stres. U redu je da inspekcija postoji ali nije u redu toliko često na iste ljude ići. Dakle postoji cijeli niz nekakvih rupa u tim potporama i tamo gdje su najveći problemi, možda tamo treba ići rješavati te probleme. Ovdje je bilo interesantno da je meni u jednoj godini 7 različitih inspekcija došlo. To traži angažman proizvođača koji inače mora bilježiti svašta, ima jako puno administracije. Ja imam raznoliku proizvodnju. Ekološki proizvođači uglavnom nemaju jednu proizvodnju, imaju nekoliko različitih proizvodnji i

dobivaju potpore iz različitih. Meni je došla i za pčelarstvo inspekcija, došla mi je, naravno nadzor ali je došla i poljoprivredna inspekcija. Tako da, u redu je da to postoji ali možda da se fokusiraju na mjesta gdje puno sredstava odlazi, a vidljivo je da postoje neke rupe.“

Budući da se ove kontrole često preklapaju, ali i ne rade po usklađenim aktima u praksi se osim velikog broja kontrola poslovanja često izriču različite mjere sankcija za istu pogrešku.

Katalogom sankcija prema Pravilniku o kontrolnom sustavu ekološke proizvodnje za sjetvu neekološkog netretiranog sjemena bez obavijesti i dopuštenja kontrolnog tijela propisane su sankcije upozorenja od strane kontrolnog tijela. Pravilnikom o provedbi izravne potpore poljoprivredi i IAKS mjerama ruralnog razvoja za ovu vrstu kršenja sankcionira se od strane APPRRR sa uskraćivanjem 60% potpora ekološke proizvodnje.

Iz ovog je vidljiva neusklađenost dva Pravilnika. Oba pravilnika potrebno je uskladiti na način da se prvo korisnika potpore upozori, pa ako u nekoj narednoj sjetvi u roku od 5 godina ponovi isto kršenje Pravilnika tada bi mu se izrekla sankcija u vidu umanjenja potpore.

Dodatni problem je što nema komunikacije između različitih institucija koje obavljaju nadzor niti se rezultati nadzora dijele i međusobno uvažavaju. Dešavaju se situacije da kontrola Agencije za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju izađe na teren izvan sezone i utvrdi da na parceli nema kulture koja je upisana ili da parcela nije održavana, a kontrola certifikacijskog tijela obišla je jedan ili dva puta u sezoni istu parcelu i zabilježila proizvodnju. Proizvođač uglavnom ne zna za takve nepravilnost dok ne primijeti da mu nije isplaćena potpora no tada je najčešće već kasno.

„Kako od trećeg do petog nosiš prijavu na Agenciju. I tamo je pisalo tikve. Tikve, te cuke za blago se sade u 4mj. I dojde krajem 10. i to je već šenica posijana i pir. I on napisao, nije naša cuke, ono ća je pisalo tamo. Ako si agronom, ako nešto kapiš, pa nećeš naći cuke! Ako je plodored, ide već druga kultura. A moš najti, prejdi i nešto ćeš najti, traga jer nismo bez veze pisali. Meni to strašno smeta taj odnos.“

Administrativne greške također se događaju na štetu poljoprivrednika. Nepravilnosti je kasnije vrlo teško utvrditi i najčešće poljoprivrednik ostaje zakinut.

„Mi smo imali u stvari peh sa Agencijom za plaćanje. Muž je kukuruz šećerac, ne bijeli kukuruz smo imali. I onda nije imala rubriku da upiše. Da li se to njoj nije dalo ili nešto. Ona upiše kukuruz šećerac. I te godine kukuruz šećerac je bio 6mj pod povrćem se vodio. I mi smo zbog toga dobili 10000 kn kazne i da vratimo poticaj te godine. A što je najgore, muž je trebao potpisati, znaš kad ideš za poticaje. A nema veze, nema rubrika za bijeli kukuruz, bit će nek stavi u rubriku za kukuruz šećerac. A u stvari on je kao muljo da je imao ratarsku kulturu, a prijavljivao povrće. A to nije bilo ni tri reda. Dal je bilo možda 100 kn razlike u poticaju. I onda mi kažemo ali vi ste zadnje dvije godine to isto upisivali i sad ste opet upisali. Sad će opet... bit ćemo 3,4 godine u prekršaju. I na kraju, pisali smo molbu za Zagreb, tu i tamo... ne nemora više ništa, kukuruz šećerac više ne spada pod povrće. I to je to. Moraš platiti normalno kaznu i to je to. Da li je 6 ili 7 mj trajao taj zakon da je kukuruz šećerac povrće? Nemaš veze s vezom, nemaš pojma da ideš u neki prekršaj. I to smo sijali, nemaš pojma što bi stavio na taj dio pa ajde.“

Postoji potreba za umrežavanjem i centralizacijom nadzornog sustava kako bi se racionalizirao broj kontrola i uskladili njihovi nalazi. Također je važna koordinacija različitih tijela s ciljem uspostave logičnog, racionalnog i pravednog sustava gdje će poljoprivrednici koji pošteno rade biti zaštićeni od neloyalne konkurencije, a nepravilnosti na vrijeme uočene i sankcionirane.

Udruživanje

Rješenja niza problema od plasmata do nedostatka mehanizacije, proizvođači vide u udruživanju. No u praksi nailaze na niz prepreka i loših iskustava koje značajno otežavaju udruživanje.

- Ekološki proizvođači se najčešće udružuju u udruge. Prema informacijama Hrvatskog saveza udruga ekoloških proizvođača u Hrvatskoj djeluje 11 regionalnih udruženja ekoloških proizvođača koja su ujedno u članstvu Saveza. Mnoge županije nemaju takve organizacije i proizvođači nisu organizirani. Udruge se u svom radu uglavnom oslanjaju na vlastita sredstva što nije dobro sa stajališta njihovog razvoja.

„Mi u udruzi imamo knjigovodstvo koje plaćamo godišnje 2500 kn. Ako imaš 30,40 članova, podupirućih članova, ako je članarina 50kn koliko možeš skupiti? Matematika je čisto jednostavna, sve ode na to. Mi u udruzi imamo prihod od članarine i eventualno nekih donacija.“

Uloga civilnog društva u ekološkoj poljoprivredi je značajna za osiguravanje suradnje među proizvođačima i razmjene praktičnog znanja i iskustva. Udruge također organiziraju razmjene sjemena kojima se čuvaju biljni genetski resursi. One su i posrednik u zagovaranju na nacionalnoj i međunarodnoj razini te provode razne druge aktivnosti i programe značajne za razvoj ekološke proizvodnje.

„A čuj, pa u udruzi sam se jako puno navčila, sam došla do... mela sam ja i svoga semeja staroga kaj je familijarno kaj je ostalo. Ali sam preko udruge i na tim raznim sajmovima, odnosno razmjenama sjemena došla do mnogo toga starinskoga sjemena. To se onda pred 12 ili 13,14 godina, onda se još dalo najti to staro seme. I tak da sam si onda jako puno toga pribavila kaj mogu v zemlju metati. I to su te koristi. I duhovno... Interesantna predavanja su u vezi s poljoprivredom bila i evo...“

Projekti udruga Mreže za ruralni razvoj financiraju se na način da se samostalno financira pojedini projekt, a nakon izvršene investicije Mreža uplaćuje potporu na račun udruge. Budući da su udruge neprofitabilne organizacije kojima prihod ovisi o članarinama i donacijama i kao takav je nestabilan i vrlo ograničavajući, ovakvim modelom financiranja vrlo je teško ili gotovo nemoguće u okvirima dozvoljenog poslovanja udruge realizirati potpore.

U budućim modelima davanja potpore udrugama, trebalo bi pronaći način avansnog davanja potpore na osnovu kvalitetnih ponuda koje bi prikupile udruge te tako omogućiti kvalitetnije i jednostavnije korištenje sredstava potpore.

Slična problematika javlja se i kod drugih davatelja potpora, pa bi svakako trebalo pronaći kvalitetniji način financiranja projekata udruga

- Udruživanje u zadruge predstavlja vid poslovnog udruživanja koje bi proizvođačima zasigurno donijelo niz prednosti u pristupu tržištu i postizanju boljih uvjeta plasmana kao i zajedničkog financiranja kapitalnih ulaganja u proizvodnju. Smatra se da su prepreka udruživanju u zadruge uspomene i loša iskustva iz prošlosti, međutim ispitanici govore o recentnim lošim iskustvima zbog kojih udruživanje u zadruge nije primamljivo.

„Bio sam, negdje '95 godina. Imam loša iskustva. Kad ti u to uđeš, onda te država teško navlači. Pet godina, ja sam morao razne papire nositi, nije bilo poslovanja, nositi na poreznu upravu. I onda čovjek zaboravi da to moraš do 31.1. jer još ako bi morao plaćati knjigovodstvo onda bi to bila katastrofa. Onda će te netko gnjaviti za par tisuća kuna, a nemaš nikakve prihode. Meni je to bilo katastrofa. Ja sam jedva čekao da pobjegnem iz tog ropstva, to je za mene bilo ropstvo. Papirologija... dal si dobro upisao nešto, dal si dobro uknjižio, nije... opet ćeš ti biti odgovorna osoba koja će nositi te papire tam i odgovarat ćeš za to krivično i materijalno. I tak da ti je to, ja velim, nisam za zadruge i sve dok se može. Zadruga nije moja budućnost. Ja sam to prošao i ne razmišljam više o tome.“

Slična iskustva proizvođači imaju i sa proizvođačkim organizacijama.

„Pa da ti kažem iskreno, mi smo zadrugu imali prvi, mi smo zadrugu osnovali negdje 2012. godine i onda smo imali promjene nekakve i odustali od svega toga. Zadruge ko zadruge, gle to je sad jedan relativan pojam. Ja znam naša je županija dala za proizvođačku organizaciju voćara. Ali šta je kad su oni nama napravili da mi moramo imat nekakvih, mislim da je bilo 3 miliona kuna provedeno preko računa, prošle godine u tijeku proizvodnje. Mi kad smo se zbrojili svi ti mali, mi nismo imali ni pola. Znači uvjeti su bili da mi to nemremo ni... prvo u taj dio osnovni, a to je preduvjet, 3 miliona kuna barem za ono vrijeme je bilo, sad ne znam dal se promijenilo. Tako da u biti na cijeloj županiji, svi su odustali. Ima jedan dečko, on ima najviše, ima milion kuna, a ovi drugi, svi su imali kao i mi. Dobro, možda bi se dalo navući da je to cijela država ali opet ljudi više, manje, boje se prelaziti neki iznos jer onda opet ulaziš u drugu kategoriju poreznog sustava. Ja sam bio u njem jedan put i vjeruj mi ako je ikako moguće izbjeći. Imali smo problema da boli glava. Dok smo imali radnike bili smo u tom PDV-u. I onda u biti, mi kad smo računali, imali smo možda 30% od toga svega. Ako i toliko. To je dobro recimo, tko je u PDV-u, tko svake godine ulaže i ulaže puno u te strojeve. A kad si ti stao u toj priči, kad ne ulažeš tako puno to nema ni smisla. Tako i ti, kad uđeš jednom u porezni sustav, ti moraš stalno ulagati. Znači, nema ili odustat ili izać. Ili bit ili past s njega, a to, gle, opet dolazi do začepljenja. Došlo je do toga da smo mi u zadruzi morali, vlastita bila, zvala se Agrovit, morali smo izać. Kad smo izlazili iz nje, morali smo sami sve prodat. Mislim da je bila vrijednost oko 35000 kn od vina kupinovog što smo imali prijavljeno, od carine. Platit na to porez, porez na dobit, ne znam što još. Na kraju kad smo računali. Ma to je... to je bila... Pogotovo ovi veći koji imaju ali dobro veći opet tako, samo nešto, njima opet dobro, il si kupe neke aute, prije se moglo kupiti to neko vozilo za potrebe vlastite ili... I alati i strojevi. Kad kupuješ onda je ok ali kad staneš. (A kad ste zatvarali, jeste imali onda kakve gubitke?) Gle, otvorili smo zadrugu u roku nekakvih sat vremena. A zatvarali smo je četiri godine. Evo, sad sam ti objasnio o čemu se radi. I zato, ne pada mi na pamet više ulaziti u tako nešto. To je prestrašno, to ko nije prošlo, ne zna. Ja sad pričam iz iskustva jer znam što sam prošao. To je bilo malo, nismo imali ni obrtaj.

Ne znam kako onda ove velike firme. Dobro, onda to sve valjda se dogovori s nekim... bezbolnije prođu. A mi smo išli na poštenje pa...“

Zakonom o zadrugama one su izjednačene s tvrtkama u svim poslovnim obvezama i jedina je razlika u vlasničkoj strukturi. To zahtjeva niz znanja i poduzetničkih sposobnosti koje malo proizvođača ima. Nije izgledno da će zadružni modeli zaživjeti sami od sebe. Potrebna je najprije edukacija, a onda i poslovna podrška pokrenutim zadrugama.

„Bio sam prisutan u mnogim inicijativama. Ali znamo koji je postotak prometa konkretnih proizvoda se odnosi na zadruge. Dakle, to je minorno. Ja smatram da sami proizvođači nisu u stanju napraviti nekakvu kvalitetnu organizaciju i da je tu potrebna nekakva pomoć. Baš oko udruživanja. Jer ostaviti same proizvođače da to odrade... Mislim da se ne može očekivati onda puno rezultata u tom dijelu. Same zadruge su često diskreditirane kod natječaja, kod... ne postoji neka prednost u poslovanju i pitanje koliko postoji kvalitetan zadružni menadžment, koliko postoje ljudi koji imaju iskustva u tom poslu. Tako da, mi smo u tome svemu, za razliku od nekih drugih država, zaostajemo jako u toj priči udruživanja. Udruživanje je ustvari nekakav put da li kroz same zadruge, da li kroz kratke lance opskrbe ili da sami oni koji otkupljuju proizvode pa prodaju dalje, da oni okrupnjavaju proizvodnju na terenu. To je možda najjednostavniji čak put. Sami proizvođači okrupnit... a još nemaju kupca, još nemaju neke prednosti oko toga što se tiče poslovanja s državnom. Teško je očekivati dobre rezultate.“

Ukidanjem Zadružnog saveza više nema niti jedne ustanove koja se bavi savjetovanjem proizvođača pa je nemoguće na jednom mjestu naći sva pravila i obveze kojih se kod takvog oblika udruživanja treba pridržavati. Upravljanje zadrugom trebalo bi biti plaćeno radno mjesto no financiranje je teško osigurati na početku, dok zadruga nema uhodano poslovanje.

Solidarne eko grupe (SEG) oblik su neformalnog udruživanja koje proizvođačima daje najviše prednosti. Grupa okuplja proizvođače i potrošače održavajući redovitu komunikaciju kroz sastanke. Proizvodi se naručuju unaprijed i jednom tjedno dostavljaju na jedno, unaprijed dogovoreno mjesto, najčešće solidarnu eko tržnicu (SET). Za formiranje grupe važna je potpora lokalne samouprave i suradnja s ustanovom gradske tržnice koja osigurava legalne prostore za dostavu poljoprivrednih proizvoda.

Proizvodnja i nabavka sjemena

Nabavka sjemena mnogim proizvođačima predstavlja problem. Sjeme je teško nabaviti, značajno je skuplje nego u konvencionalnoj proizvodnji i često nije zadovoljavajuće kvalitete. Zbog toga većina ispitanika uzgaja sjeme za vlastitu proizvodnju na gospodarstvu.

„Pa mi skoro sve imamo. Nemamo kupusnjače, to nemamo. Nemamo... paprika, rajčica, to sve imamo svoje, čak višak prodajemo. Na primjer što napravimo rasade to višak prodajemo. Krumpir, luk, to sve svoje. Ono što nam najviše u stvari treba, to si sami proizvedemo. Dosta je teško. Problem je kod nas da ekološka sjemena ima L. A njihova sjemena nisu neka, iskreno. I ono sad, kupiš vrećicu, em je mala koliko nama treba, a na kraju od toga nemaš

ništa. Kupujemo čisto da imamo te keljeve listaše i to ovako, čisto da imaš u toj ponudi šta ljudi traže. To nisu neke ogromne količine pa možeš i kupiti. Ali da je to neko sjeme, nije nikakvo sjeme. Najgore što nije nikakvo sjeme. Da ti imaš pristup tom ekološkom sjemenu pa da i ta vrećica košta 50 € npr. 1000 zrna ili ne znam koliko. Nije nikakav problem. Ali da je to pravo sjeme. A ovo kupiš i nadaš se i presadiš i sve i na kraju ništa ne bude. Baš onako, loša su sjemena, a oni jedini imaju neku ponudu.“

Usprkos iskustvima u proizvodnji sjemena za vlastite potrebe još uvijek je relativno malo potrebnog znanja za registriranjem sjemenske proizvodnje. Interes ipak postoji, a za pretpostaviti je da će ga biti i više kad sustav predviđen novim Zakonom o sjemenu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja za živi u praksi.

„Da, da zanima me. Zato što mislim da bi se trebali okrenuti sve više starim sortama i sjemenu koje s godinama postaje otpornije, zdravije i tako nego se stalno oslanjati na sjemenarske kuće i kupovati sjeme koje će u budućnosti biti sve skuplje i skuplje. Činjenica je da smo onda i neovisniji ako sam radiš. To je jedna od stvari kojoj bi se trebalo puno više posvećivati nego smo se do sad posvećivali.“

Novim izmjenama zakona otvaraju se brojne mogućnosti no potrebno je provoditi edukacije i uputiti proizvođače na koji način mogu organizirati takvu proizvodnju. Također su potrebne dodatne potpore u prvom razdoblju dok sjemenarska proizvodnja na gospodarstvima ne zaživi.

Snalaženje u sustavu poticaja i mjera ruralnog razvoja

Značaj poticaja u ekološkoj proizvodnji

Poticaji u ekološkoj poljoprivredi nisu glavna motivacija ekološkoj proizvodnji kako je utvrđeno na početku istraživanja. No mnogima su značajan prihod bez kojeg ne bi mogli.

„Pa puno znači. Je čisto ću dati primjer na svom gospodarstvu, s tim da ću naglasiti da nije riječ o mom lošem menadžmentu ni tehnikama proizvodnje nego čisto položaju, klimatu i tlu, da je meni osobno urod u ekološkoj 4 puta manji nego istom ekološkom proizvođaču u Slavoniji i negdje gdje su malo pogodnija tla, tako da nije poticaja i izravnog plaćanja, možemo samo zaključit u kakvom bi položaju bila. Vjerojatno se s time ne bi bavila.“

„Ti novci koje dobijem? Pa znači nam da. To je stavka koja nam pomogne iako bi mi vrlo rado pristali da ne dobivamo taj poticaj ali da budu neke druge stvari riješene sa tim zakonskim regulativama pa vi pustite da mi proizvedemo to jedno jaje, da ga prodamo i da to bude naša zarada i da mi od toga živimo, a ne od poticaja.“

„Normalno da su značajni, ali nisu sigurno razlog zbog kojeg obrađujem zemlju ili zbog kojeg nešto radim. Jer ja da mi moja zemlja ne urodi i da ne uzgojim to što trebam uzgojiti i prodati na tržištu, ne mogu samo od poticaja živjeti jer nemam dovoljnu količinu zemlje.“

Najveći problem koji proizvođači imaju kod isplate poticaja je netransparentnost sustava. Većina ispitanika izjavila je da ne razumije po kojem izračunu su im dodijeljene potpore i ne može pratiti

tijek isplata. Posljedica toga je da potpore nisu nešto na što proizvođač može računati i na temelju toga donositi planove o ulaganjima.

„Mislim da ni oni to ne znaju. Mi smo godinama u tome ali taj njihov obračun, ja ga ne mogu još uvijek shvatit. Evo, iskreno da ti kažem. Zelena plaćanja, ova plaćanja... sad dobiješ 100kn, sad dobiješ 200kn, na kraju dobiješ 1000 kn, pa dobiješ 500 kn. Dobro mi za ekološku imamo u komadu nekakvih 12500 kn. I to se zna. To je jedna cifra koju znaš od prilike da je to to. A za ovo drugo ne znam. Malo smješno zvuči ali to je istina. Taj obračun od Agencije za plaćanje, ja bi volio vidjet tko ga radi i dal on uopće zna. Bez zafrkancije.“

Potpore u ekološkoj proizvodnji isplaćuju se nakon potpora konvencionalnim proizvođačima. Dok konvencionalni proizvođači mogu računati na potporu u vrijeme najvećih poljoprivrednih radova, ekološkim proizvođačima potpora dolazi kasnije.

„Kad ide sjetva, najviše troškova, najviše radova, oni u 2mj isplaćuju dio ili kako isplaćuju... poticaj za tekuću ili poticaj za prošlu, valjda konačni obračun. Ništa ne znam. Čak mi piše... dobijem tamo neki iznos, račun i mi piše "plaćanje po blokiranim računima". Nit si imao blokiran račun niti... nemam pojma ča je to uopće. Ali u 2mj. plate prvi dio ili drugi... ča je super jer ide sjetva, ide troškovi, oranje i sve. A ekološkima u 5. Ne u drugom., u petom! Pif... ma dajte ljudi. Sjeme je skuplje, ako ti uopće najdeš bio sjeme, puno je skuplje. Krumpir, najveća stavka nama je krumpir, cijene krumpira. Di bi ti taj poticaj baš dobro došo. Ali oni ti daju u petom, krajem petog. Ma mislim. A to da znaš ča je ča plati, ma mislim... Nešto kapne, isto je dobro došlo. Isto je dobro, kao zeleno plaćanje, ovo, ono... ča, ča ti to plati?“

Potpore kroz Mjere ruralnog razvoja

Većina ispitanika imala je iskustva s prijavom na natječaje kroz Mjere ruralnog razvoja. Sama prijava relativno je jednostavna mladima i onima koji imaju agronomsko obrazovanje. Ispitanici starije životne dobi uglavnom se slabije snalaze i za prijavu angažiraju konzultantske tvrtke koje im pomažu u pripremi dokumentacije i vođenju projekata.

Ispitanici imaju različita iskustva no ističu da je općenito problem dugotrajan postupak od objave natječaja do potpisivanja ugovora. S obzirom na inflaciju, na početku projekta cijene više nisu ni približno kakve su navedene u prijavi pa se pojavljuju problemi kod realizacije.

„Ma javljali smo se ali ono, na nekima nismo prošli... na većini nismo prošli. Sad zadnje vrijeme smo uspjeli proći na nekim natječajima ali je taj proces užasno spor. Ono, od objave natječaja dok ti dobiješ novce. Recimo sad, ono što sam ja prije vidio... da recimo za onaj natječaj što smo se javili za obnovljive izvore energije dok ovo, dok ono, cijeli proces je trajao godinu dana. I onda nakon godinu dana došle ove krize famozne, porast cijena i morali smo odustati od natječaja. A toliko smo se veselili, toliko smo htjeli to, a sad ono, kad dobiješ 70% na ne znam 400 000 kn to je podnošljivo, super. Ali s obzirom da su cijene otišle duplo, znači 280 000 od 400 000, ne moraš puno toga pokrit vlastitim sredstvima. Sad to više nije 400 000 nego 800 000. Kužiš, to nije ni 25% da pokriva. A trebalo je 70%. Cijeli taj proces je predug.“

U idućem razdoblju većina proizvođača navodi potrebu za potporama u nabavci mehanizacije. S obzirom na poskupljenja također postoji interes za nabavkom električnih vozila i ulaganjima u obnovljive izvore energije u poljoprivredi, a zanimljiva je i razgrađiva ambalaža.

„Što se tiče ruralnog razvoja definitivno bi taj projekt bio prvi za električna vozila. Da idemo, meni je bilo žao što se nisam javio na zadnji natječaj od ruralnog razvoja zbog toga što je bila super prilika da se pređe na ambalažu bez vrećica, kompostirajuću ambalažu i kutije za dostave. Ja bi jako puno uložio u to i takve stvari.“

- **Potpore za mala poljoprivredna gospodarstva u ekološkoj proizvodnji**

Nacrtom strateškog plana ZPP-a, za mala poljoprivredna gospodarstva predviđen je iznos od 30 mil. Eura za vrijeme trajanja programskog razdoblja. U odnosu na činjenicu da je u prošlom programskom razdoblju utrošeno oko 150 mil. Eura za financiranje malih poljoprivrednih gospodarstava, planirani iznos višestruko je manji od stvarnih potreba. Za ekološke proizvođače ovo je naročito važno jer su ekološki proizvođači uglavnom mala poljoprivredna gospodarstva.

Prijedlog potpore u iznosu 85% ukupne investicije a najviše 30.000,00 Eura, svakako je dobar prijedlog. Međutim, u okvirima predloženih ukupnih iznosa za očekivati je da prosječna godišnja realizacija ove investicijske potpore bude na razini 300 korisnika. Koliko će od tog broja biti ekoloških proizvođača teško je pretpostaviti, ali realno se može napraviti procjena na oko 25%, što bi iznosilo 75 korisnika. U razdoblju od 5 godina to je 375 korisnika. Budući da ekoloških proizvođača ima oko 6000, ovu potporu realiziralo bi svega 6,8% subjekata u ekološkoj proizvodnji.

- **Izračun ekonomske veličine poljoprivrednog gospodarstva**

U tablici za izračun ekonomske veličine poljoprivrednih gospodarstava koriste se statistički podaci o prinosima pojedine kulture na temelju FADN istraživanja. Ne ulazeći u način istraživanja, analizirajući podatke koji se koriste u izračunima za pojedinu kulturu, možemo utvrditi da su odnosi vrijednosnih izračuna po pojedinim kulturama nerealni.

Nejasno je kakva je to metoda istraživanja prema kojoj je vrijednost proizvodnje po jedinici površine (ha) kukuruza (6.914,12 kn), veća od proizvodnje npr. lješnjaka (5.906,84) kn.

Uz minimalnu tehnologiju prirod očišćenih lješnjaka po jednom ha površine će biti minimalno 500 kg. Najmanja cijena po kilogramu oljuštenog lješnjaka iznosi 45,00 kn i to kod prodaje na veliko. Znači da se po jednom hektaru nasada lješnjaka može očekivati financijska dobit minimalno od 22.500,00 kuna. U usporedbi sa iznosom od 5.906,84 kune, očiti je nerazmjer. Slična situacija je i sa ostalim voćarskim kulturama. Posljedica takvog nerealnog načina su male ekonomske veličine poljoprivrednih gospodarstava koja se bave ovom vrstom proizvodnje. Tako primjerice OPG koji ima 3 ha lješnjaka sa pravilnom tehnologijom proizvodnje sigurno postiže prinose od minimalno 2,5 tona očišćenih lješnjaka ukupno. U prodaji na veliko po 45,00 kuna ukupni prihod OPG-a iznosi 112.500,00 kuna. Ovakav OPG ima ekonomsku veličinu 2.344,77 Eura što OPG svrstava u SOPG i uskraćuje mu pravo na investicijske mjere iz Programa ruralnog razvoja.

Svakako bi trebalo napraviti reviziju načina izračuna ekonomske veličine poljoprivrednih gospodarstava i time usmjeriti investicije iz PRR u proizvodnju dohodovnijih kultura.

- Kategorija SOPG

Pojam samodostatno obiteljsko gospodarstvo uvedeno je u tekst Zakona o poljoprivredi i onemogućuje vrlo mala gospodarstva da prerađuju svoje proizvode nego ih mogu prodavati samo svježe. Time se stavlja dodatna prepreka njihovom rastu i povećanju ekonomske vrijednosti. Nije jasno koji je cilj zakonodavca zbog kojeg je to uvedeno. S tim su povezane i definicije prerade koje se razlikuju kod nas i na razini EU. Primjerice proizvodnja vina i maslinovog ulja ne smatra se preradom nego dijelom primarne proizvodnje, isto kao i proizvodnja sjemena². No kod nas u proizvodnji sjemena imamo druga tumačenja, a SOPG također ne može preraditi ulje svojih maslina nego bi ih trebao dati u otkup.

- Mjera potpore za mlade

Uvjeti natječaja za mlade poljoprivrednike do sad su bili postavljeni tako da je mladi proizvođač mogao ostvariti pravo samo ako je preuzeo OPG unazad dvije godine. Na taj način stvoreni su umjetni uvjeti i mnogi mladi koji stvarno rade na svojim gospodarstvima bili su isključeni.

„Di on ima duže od dva lita, on se ne more... pa to je van pameti. Čak se ne može ni natjecati. Jer on ima više od dvije godine OPG na sebi i po tom kriteriju ne more. To niki ne more povjerovat po kojoj je to logici. I kad sam tražila potvrdu od Savjetodavne, pa su tamo i drugi ljudi čekali i isto čekaš pa pričaš. Mala fila fakultet, ne znam koji i sad otac je tu dovede da se na taj natječaj javi. Nokte lakirane, svaki druga boja... jer će on njoj dat OPG i ona će moć proć. Ne će nikad sam sigurna uć u tu zemlju, a onaj koji dela ko crnac od 18 godina, on ne more jer je više odradio.“

- Mjera potpore kratkim lancima opskrbe

Zajednička poljoprivredna politika Europske unije za razdoblje 2014.-2020. definirala je kratke lance opskrbe na sljedeći način:

"Kratki lanac opskrbe": znači lanac opskrbe koji uključuje ograničen broj gospodarskih subjekata, posvećen suradnji, lokalnom gospodarskom razvoju i bliskim zemljopisnim i društvenim vezama između proizvođača, prerađivača i potrošača" (Uredba (EU) br. 1305/2013: str. 4).

U Hrvatskoj definicija kratkog lanca uključuje i geografska ograničenja na 100 km radijusa između proizvođača i potrošača. Za ekološke proizvođače to predstavlja problem u mnogim krajevima poput primjerice Like pa čak i Slavonije gdje je lokalno tržište ekoloških proizvoda nerazvijeno.

---

² Annex I of the Treaty of the Functioning of the European Union: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:07cc36e9-56a0-4008-ada4-08d640803855.0005.02/DOC_45&format=PDF

Okolica Rijeke nikako ne može proizvesti dovoljne količine koje bi zadovoljile potražnju. Isto tako voćarstvo je u Hrvatskoj regionalno organizirano pa je u krugu od 100 km od primjerice Metkovića ili Opuzena teško prodati mandarine kad ih gotovo svi uzgajaju sami, kao i jabuke u okolici Osijeka gdje većina stanovnika održava veze sa ruralnim krajevima i uzgaja voće za vlastite potrebe. Istovremeno, na Zagrebačkom tržištu uvijek nedostaje agruma, a i svježeg voća, povrća i mesa iz ekološke proizvodnje općenito.

„Nastojat ćemo onda aplicirati za kratke lance dostava. Priča, opet se vraćamo na one kilometre i uvjete koje sam natječaj zahtjeva. Pri čemu jedna Lika nije konkurentna uopće ali nadamo se barem pokriti Zadar ili neke bliže stvari.“

Kriterijima natječaja bile su uključene samo nove grupe no podrška je potrebna i postojećim grupama kako bi unaprijedile svoj rad. Potrebno je također omogućiti razvoj grupa i uključivanje novih proizvođača tijekom razvoja projekta kako bi se povećala raznolikost ponude što je važno za dugoročno funkcioniranje i opstanak na tržištu.

Zaključci

Ekološka proizvodnja u Hrvatskoj ima brojne potencijale kako u prehrani domaćeg stanovništva tako i u izvozu proizvoda veće dodane vrijednosti. Usprkos rastu površina, u 2020. u odnosu na 2019. bilježimo pad proizvodnje za 10%³. S obzirom na trenutnu krizu koju prate poskupljenja ali i klimatske promjene iduće razdoblje biti će posebno izazovno. Kako bi se osigurao daljnji rast, potrebna je prvenstveno strukturna podrška razvoju cjelokupnog sustava od proizvodnje do skladištenja, prerade, distribucije i potrošnje.

Kako bi se u idućem razdoblju omogućio daljnji rast ekološke proizvodnje potrebno je voditi računa o slijedećem:

- *Sustav potpora reorganizirati da posebno podupire najranjivije sektore kao što su povrćarstvo, pčelarstvo i peradarstvo*
- *Potpore u ostalim sektorima kao što je ratarstvo i uzgoj ljeske nikako ne bi trebalo smanjivati jer bi to moglo prouzročiti pad proizvodnje u tim sektorima s obzirom na poskupljenja i nepovoljne klimatske prilike*
- *U sustav potpora unijeti mogućnost održavanja raznolikih nasada i usjeva jer su do sada zbog metode izračuna potpora najraznolikija gospodarstva bila sankcionirana.*
- *Posebno podupirati sjemenarsku i rasadničarsku proizvodnju*
- *Povećati broj korisnika potpora za mala gospodarstva, a potporu za mlade usmjeriti svim mladima bez obzira kad su i od koga preuzeli gospodarstvo. Mladi poljoprivrednici kao i općenito svi koji započinju proizvodnju, imaju davanja čim registriraju OPG dok još nemaju niti jednog proizvoda i taj period je teško prebroditi.*

---

³ Statistički podataka iznesen u Akcijskom planu razvoja ekološke proizvodnje 2023-2030.

- *Pojačati kontrole na tržištu ekološkim proizvodima, posebno u specijaliziranim trgovinama, ekološkim sajmovima i internet prodaji*
- *Raditi na marketingu ekološke proizvodnje općenito*
- *Kod restrukturiranja tržnica predvidjeti prostor za eko tržnice, posebno projekte Solidarnih eko tržnica (SET) povezanih sa solidarnim eko grupama (SEG)*
- *Preformulirati kriterije u mjeri potpore kratkim lancima opskrbe kako bi podupirala sve kratke lance, a ne samo nove inicijative i omogućila njihovo kasnije širenje te ukloniti geografsko ograničenje od 100 km između proizvođača i potrošača*
- *U mjere zelene arhitekture uvrstiti i podršku proizvođačima koji održavaju autohtone sorte biljnih vrsta kao što je predviđena mjera za autohtone pasmine*
- *Kod mjere potpora vezanih za Program očuvanja i održivog korištenja biljnih genetskih izvora omogućiti ravnopravno sudjelovanje svim članovima programa te prebaciti naglasak sa nabavke opreme na trajno zapošljavanje stručnog osoblja kao i aktivnosti on farm očuvanja*
- *Revidirati zakone koji koče proizvodnju, preradu i bioraznolikost*
- *Uvesti jedinstven sustav nadzora i uspostaviti komunikaciju među različitim tijelima koje kontroliraju ekološku proizvodnju. Po uzoru na primjerice zdravstveni sustav izraditi zajedničku platformu koju bi mogla koristiti sva tijela koja provode nadzor ekoloških proizvođača kako bi se uveli jedinstveni kriteriji i uskladili rezultati kontrola.*
- *Pojednostaviti administriranje proizvodnje koliko god je to moguće*
- *Organizirati zasebne natječaje za nabavku mehanizacije i znanstvena istraživanja u ekološkoj proizvodnji*
- *Unaprijediti savjetodavne usluge*
- *Revidirati zakonodavne okvire i osigurati adekvatnu stručnu podršku razvoju zadrugarstva*
- *Podupirati razvoj udruga ekoloških proizvođača, posebno kroz avansno financiranje projekata*
- *Osigurati strukturnu podršku zadrugarstvu kao i potpore poduzetništvu i prerađivačkom sektoru kao podršci razvoju proizvodnje*
- *Razvijati ekološke distribucijske centre i skladišne kapacitete*

Većina ekoloških proizvođača, su mala do srednja poljoprivredna gospodarstva kojima ekološka poljoprivreda nije primarna djelatnost. Suočeni sa prevelikom birokracijom i administriranjem, neorganiziranim tržištem, slabom edukacijom i potporom znanstvene zajednice kroz različita istraživanja, rastom inputa, klimatskim priomjenama, konstatntnim višesrukim nadziranjem proizvodnje, nemogućnošću udruživanja zbog pravne nesigurnosti, problemima kod nabave sjemenskog i sadnog materijala dozvoljenog u ekološkoj proizvodnji i pogodnog za ekološku

proizvodnju te potporama koje stimuliraju one koji su u ekološkoj proizvodnji zbog potpore, a ne proizvodnje ekoloških proizvoda, ostaju u ekološkoj proizvodnji prije svega zbog vlastite ekološke osviještenosti.

U narednom programskom razdoblju ZPP-a od 2023. – 2027. godine u sklopu kojeg se radi i Akcijski plan ekološke proizvodnje do 2030. godine, Ministarstvo poljoprivrede mora pronaći odgovore i rješenja problematike istaknute ovom analizom.

Resorno Ministarstvo zbog svjesnosti važnosti proizvodnje ekološki prihvatljive hrane, a što je jedan od imperativa ZPP-a koji nameće EU Komisija, angažiralo se donošenjem prijedloga niza mjera kroz Akcijski plan razvoja ekološke proizvodnje. Kako bi Akcijski plan razvoja ekološke proizvodnje 2023-2030. u potpunosti ostvario ciljeve, oni trebaju biti vidljivi i kroz ostale strateške dokumente kao što su Strateški plan ZPP-a 2023-2027 i Nacionalni plan oporavka i otpornosti. Zbog toga je važan dijalog svih važnih dionika od različitih uprava Ministarstva poljoprivrede do Agencije za plaćanja u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Državnog inspektorata, udruga proizvođača i dr.

Prilog: Anketni upitnik korišten u istraživanju

1. Što vaše gospodarstvo proizvodi i koliko dugo ste u sustavu ekološke proizvodnje
2. Što vas motivira da se bavite ekološkom proizvodnjom
3. Na koji način plasirate proizvode na tržište
4. Smatrate li svoju proizvodnju isplativom
5. Možete li živjeti isključivo od ekološke proizvodnje ili imate još i dodatni izvor prihoda
6. Koje su tri najveće prepreke s kojima se susrećete
7. Smatrate li sustav nadzora u ekološkoj proizvodnji pravednim, stručnim i učinkovitim
8. Koliko ostalih tijela kontrolira vašu proizvodnju i koliko često vam dolaze kontrole na gospodarstvo? Predstavlja li vam to opterećenje? Koliko vam je opterećenje vođenje sve potrebne dokumentacije?
9. Da li ste član ili ste bili član neke vrste udruženja proizvođača udruga/zadruga/proizvođačka organizacija? Ako da, kakva su vam iskustva?
10. Kakve koristi bi vaše gospodarstvo moglo imati od uključivanja u zadrugu, a što vidite kao prepreku?
11. U Hrvatskoj se sjeme za ekološku poljoprivredu gotovo ne proizvodi. Uzgajate li sami na gospodarstvu sjeme i/ili sadnice i da li vam to dopušta certifikacijsko tijelo?
12. Vidite li interes u pokretanju sjemenske proizvodnje na gospodarstvu? Zanimaju li vas pri tom tradicijske sorte?
13. Koliko vam znače poticaji u ekološkoj poljoprivredi?
14. Možete li pratiti za što su vam potpore isplaćene i na temelju čega je napravljen obračun, možete li predvidjeti koliko će se za što isplatiti?
15. Kakva su vaša iskustva s natječajima iz mjera ruralnog razvoja? Koje potpore bi vam bile najkorisnije u idućem razdoblju
16. Ministarstvo poljoprivrede planira uvesti pokrivanje troškova nadzora u potpunosti za sve proizvođača, da li bi vam to bilo značajno?

Projekt "Budućnost je ekološka" je podržan sa 4.998,82 eura financijske podrške Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP i Norveških grantova. Ova publikacija omogućena je financijskom podrškom Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP i Norveških grantova. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost udruge Biovrt i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda.